

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЦЕНТР ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ТА ДИСТАНЦІЙНОГО (ЗАОЧНОГО) НАВЧАННЯ
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: ОЦІНКА СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ МІЖНАРОДНИХ
ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

студента вищої освіти магістерського рівня, II курсу,
групи МЕМЗ-21-1,
спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»,
інтегрованої програми (міжнародні економічні відносини)

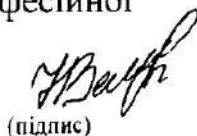
Онищука Бориса Олеговича
(прізвище, ім'я, по батькові)

науковий керівник

Стежко Н.В, д.е.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

заступник освітньо-професійної
програми

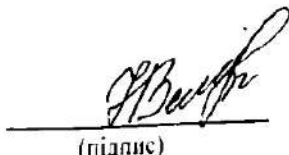

Стежко Н.В, д.е.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

вручено до захисту за рішенням кафедри

протокол від « 19 » січня 2023 № 2

керівник
кафедри

Стежко Н.В, д.е.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Регистрація № 10

23.01.2023
(дата)

[підпис]
(підпис відповідальної особи)

Результати перевірки 90 захисту
(до захисту, на доопрацювання)

03.01.2023
(дата)

[підпис]
(підпис)

Результат захисту

80 / 10
(оцінка)

08.02.2023
(дата)

[підпис]
(підпис)

Голова комісії:

[підпис]
(підпис)

Напелюк А.А.
(ініціали, прізвище)

Члени комісії:

[підпис]
(підпис)

Степанко Н.В.
(ініціали, прізвище)

[підпис]
(підпис)

Белінська А.В.
(ініціали, прізвище)

[підпис]
(підпис)

Колесніченко О.В.
(ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю

Діапазон
оцінки в балах

Фактична
кількість
балів

Примітки

Дата,
П.І.П.:
керівника,
голови
комісії
членів
комісії,
секретаря,
(підписи)

п.п.	ОЦІНЮВАННЯ	КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ	від 0 до 30		
1. Зміст магістерської роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	кваліфікаційної	від 0 до 30	29		08.02.2023 Напівко А.А. Степанко Н.В. Григор'єв Белінська Я.В.
2. Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	8			Напівко А.А. Степанко Н.В. Григор'єв
3. Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	4			Напівко А.А. Степанко Н.В. Григор'єв
4. Рецензент	від 0 до 5	4			Напівко А.А. Степанко Н.В. Григор'єв
РАЗОМ БАЛІВ*	від 0 до 50	45			
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ					
1. Доповідь	від 0 до 10	7			
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	2			
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	23			
5. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	3			
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	45			
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	80			

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	ЕКТС Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підписи)
80	B	4	08.02.2023	Напівко А.А. Степанко Н.В. Григор'єв Белінська Я.В. Напівко А.А.

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	B	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	EX	2 (незадовільно)

вчально-науковий інститут/факультет Центр післядипломної освіти та
станційного (заочного) навчання
федра міжнародних економічних відносин
ціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
вітня програма «Міжнародні економічні відносини»

Затверджую

Завідувач кафедри

01 «*11*» 2021
Н. СЕРГІЙЧЕНКО

Завдання на кваліфікаційну магістерську роботу здобувачу вищої освіти

Онищука Бориса Олеговича

Тема кваліфікаційної магістерської роботи

Вивчення сучасних тенденцій міжнародних торговельних відносин

Затверджена наказом ректора від «31» грудня 2021 №138

Термін здачі закінченої роботи - 8 грудня 2022 р.

Цільова установка

Мета роботи – дослідження сучасного стану міжнародної торгівлі та її тенденції в розвитку світової економіки

Об'єктом дослідження є міжнародні торговельні відносини.

Предметом дослідження є сучасний стан та тенденції розвитку міжнародної торгівлі.

Основною джерелом дослідження є Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Державна служба статистики України, Світова організація торгівлі, Конференція ООН з торгівлі та розвитку, Світовий банк.

Вихідні дані до роботи: нормативні документи, статистична державна звітність та звітність міжнародних організацій.

Перелік графічного матеріалу: 4 рисунка, 9 таблиць.

Міст кваліфікаційної магістерської роботи (перелік питань за кожним розділом):

1. Сутність, структура та класифікація міжнародних торговельних відносин;

2. Розвиток теорій міжнародної торгівлі в умовах еволюції моделей суспільно-економічних формацій;

3. Сучасні тенденції розвитку міжнародних торговельних відносин;

4. Система показників розвитку міжнародної торгівлі;

5. Оцінка ефективності розвитку міжнародної торгівлі товарами;

6. Аналіз розвитку міжнародної торгівлі послугами;

7) співпраця України і СOT;

8) міжнародна торгівля України під час війни з Росією.

7. Календарний план виконання кваліфікаційної магістерської роботи

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної магістерської роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Факт
1	Вибір теми	До 01.11.2021	01.11.2021
2	Вивчення літературних джерел та складання плану роботи	До 30.12.2021	30.12.2021
3	Підготовка 1 розділу дипломної роботи та подання його керівнику	12.03.2022	12.03.2022
4	Підготовка 2 розділу дипломної роботи та подання його керівнику	4.06.2022	04.06.2022
5	Доопрацювання 1 та 2 розділу дипломної роботи та надання їх керівнику	01.10.2022	01.10.2022
6	Підготовка 3 розділу дипломної роботи та подання його керівнику	01.11.2022	01.11.2022
7	Підготовка вступу та висновків до дипломної роботи та подання їх керівнику	04.12.2022	04.12.2022
8	Доопрацювання дипломної роботи та подання його керівнику	До 9.12.2022	05.12.2022
9	Отримання відгуку керівника дипломної роботи	09-20.12.2022	10.12.2022
10	Допуск дипломної роботи до захисту (попередній захист)	02-05.01.2023	03.01.2023
11	Отримання зовнішньої рецензії на дипломну роботу	06-15.01.2023	10.01.2023
12	Захист дипломної роботи	07-08.02.2023	08.02.2023

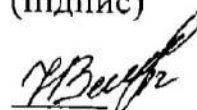
8. Дата видачі завдання - «1» листопада 2021 р.

9. Керівник кваліфікаційної магістерської роботи

(підпис)

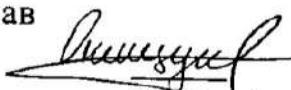
Стежко Н.В.
(прізвище, іні

10. Керівник освітньо-професійної програми

(підпис)

Стежко Н.В.
(прізвище, іні

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти

(підпис)

Онищук Б.О.
(прізвище, іні

АНОТАЦІЯ

Онищука Бориса Олеговича

Тема роботи: Оцінка сучасних тенденцій міжнародних торговельних відносин

Мета роботи полягає в дослідженні сучасного стану міжнародної торгівлі та її тенденції в розвитку світової економіки.

Завданнями роботи є: визначити сутність, структуру та класифікацію міжнародних торговельних відносин; вивчити розвиток теорій міжнародної торгівлі в умовах еволюції моделей суспільно-економічних формацій; окреслити сучасні тенденції розвитку міжнародних торговельних відносин; визначити систему показників розвитку міжнародної торгівлі; оцінити ефективності розвитку міжнародної торгівлі товарами; проаналізувати розвитку міжнародної торгівлі послугами; вивчити співпрацю України і СОТ; проаналізувати міжнародну торгівлю України під час війни.

Предметом дослідження виступають сучасний стан та тенденції розвитку міжнародної торгівлі.

Об'єктом дослідження є міжнародні торговельні відносини.

Базою дослідження є Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Державна служба статистика України, Світова організація торгівлі, Конференція ООН з торгівлі та розвитку, Світовий банк. За результатами дослідження визначено основні тенденції світової торгівлі та місце України в міжнародних торговельних відносинах під час війни.

Одержані результати можуть бути використані для планування розвитку не тільки української економіки, а й глобальної торгівлі.

Кваліфікаційна магістерська робота містить 69 сторінок, 9 таблиць, 4 рисунка, список використаних джерел з 52 найменувань.

Ключові слова: міжнародні торговельні відносини, світова торгівля, експортери, імпортери, міжнародна торгівля послугами, міжнародна торгівля товарами, тенденції міжнародних торговельних відносин.

Рік виконання кваліфікаційної магістерської роботи 2022.

Рік захисту кваліфікаційної магістерської роботи 2023.

ANNOTATION

Borisa Olegovicha Onyshchuka

Topic: Assessment of modern trends in international trade relations

The purpose of the work is to study the current state of international trade and its trends in the development of the world economy.

The tasks of the work are:

determine the essence, structure and classification of international trade relations; to study the development of theories of international trade in the conditions of the evolution of models of socio-economic formations; outline the current trends in the development of international trade relations; to determine the system of indicators for the development of international trade; assess the effectiveness of the development of international trade in goods; to analyze the development of international trade in services; study cooperation between Ukraine and the WTO; - to analyze the international trade of Ukraine during the war.

The subject of the study is the current state and trends in the development of international trade.

The object of research is international trade relations.

The basis of the study is the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine, the State Statistics Service of Ukraine, the World Trade Organization, the United Nations Conference on Trade and Development, and the World Bank.

Based on the results of the study, the main trends of world trade and the place of Ukraine in international trade relations during the war were determined.

The obtained results can be used to plan the development of not only the Ukrainian economy, but also global trade.

The qualifying master's thesis contains 69 pages, 9 tables, 4 figures, a list of used sources from 52 items.

Key words: international trade relations, world trade, exporters, importers, international trade in services, international trade in goods, trends in international trade relations.

The year of completion of the qualifying master's thesis is 2022.

The year of defense of the master's thesis is 2022.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ	
МІЖНАРОДНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН.....	6
1.1. Сутність, структура та класифікація міжнародних торговельних відносин	6
1.2. Розвиток теорій міжнародної торгівлі в умовах еволюції моделей суспільно-економічних формацій	12
1.3. Сучасні тенденції розвитку міжнародних торговельних відносин	16
Висновки до розділу 1	19
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ	
МІЖНАРОДНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН.....	21
2.1. Система показників розвитку міжнародної торгівлі	21
2.2. Оцінка ефективності розвитку міжнародної торгівлі товарами	25
2.3. Аналіз розвитку міжнародної торгівлі послугами.....	34
Висновки до розділу 2	42
РОЗДІЛ 3. МІСЦЕ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ	
.....	44
3.1. Співпраця України і СОТ.....	44
3.2. Міжнародна торгівля України під час війни з Росією	49
Висновки до розділу 3	53
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57

ВСТУП

Розвиток міжнародної торгівлі у світовому господарстві є невід'ємною складовою системи міжнародних економічних відносин. Саме завдяки позитивній динаміці експортно-імпортних операцій у світовому господарстві відбувається зростання світового ВВП, активізуються інвестиційні процеси та перелив капіталів, прискореними темпами розвивається сфера послуг – оптова та роздрібна, транспортно-транзитні перевезення, страхові та рекламні послуги, укладаються фінансово-кредитні та біржові угоди.

Позитивна динаміка міжнародної торгівлі забезпечує збереження наявних та створення нових робочих місць, а отже – гарантує соціально-економічну стабільність на національному, регіональному та глобальному рівнях, що свідчить про стабільний стан світового господарства.

Міжнародна торгівля у загальному виді створює умови для міжнародного інвестування, з допомогою якого держави можуть підвищувати продуктивність своїх ресурсів, розвивати спеціалізацію та збільшувати загальний обсяг виробництва.

Центральною та основною ланкою світогосподарських зв'язків, по вартісним масштабам, завжди була міжнародна торгівля не лише товарами, а й послугами, яка є однією із найважливіших складових світової економіки. Так, у розвинутих країнах світу у структурі ВВП частка сфери послуг перевищує 70%, а обсяги світового експорту послуг усього за останні десятиріччя збільшилися у понад 20 разів. В останні два десятиріччя між країнами активно розвивається обмін в науково-технічній сфері, а також поширюється торгівля традиційними та новими видами послуг між країнами, а саме транспорт, туризм, страхування, збереження та передача інформації, консультаційні послуги, довгострокова оренда обладнання тощо.

В працях зарубіжних науковців, таких як Іванова І. Н., Тарасенко Н. Н., Котілко В. В., Скурко Є. В., Дж. Гелбрейта, Рибалкіна В. Є., Семенова К. А., Квартального В. А., Криканова А. Д. тощо, всесторонньо досліджена роль та значення зовнішньої торгівлі у світовій економіці.

Метою дипломної роботи є дослідження сучасного стану міжнародної торгівлі та її тенденції в розвитку світової економіки.

Для досягнення мети було визначено наступні завдання:

- визначити сутність, структуру та класифікацію міжнародних торговельних відносин;
- вивчити розвиток теорій міжнародної торгівлі в умовах еволюції моделей суспільно-економічних формацій;
- окреслити сучасні тенденції розвитку міжнародних торговельних відносин;
- визначити систему показників розвитку міжнародної торгівлі;
- оцінити ефективності розвитку міжнародної торгівлі товарами;
- проаналізувати розвитку міжнародної торгівлі послугами;
- вивчити співпрацю України і СОТ;
- проаналізувати міжнародну торгівлю України під час війни.

Об'єктом дослідження є міжнародні торговельні відносини.

Предметом дослідження виступають сучасний стан та тенденції розвитку міжнародної торгівлі.

Базою дослідження є Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Державна служба статистика України, Світова організація торгівлі, Конференція ООН з торгівлі та розвитку, Світовий банк.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

1.1. Сутність, структура та класифікація міжнародних торговельних відносин

Традиційною і найбільш розвиненою формою міжнародних економічних відносин завжди були і залишаються міжнародні торговельні відносини, на частку яких припадає до 2/3 вартості всіх транскордонних економічних потоків. Міжнародна торгівля є одною з найдавніших і найважливіших форм зв'язку між товаровиробниками різних країн, що виникла на основі міжнародного поділу праці, і виражає їх взаємну економічну залежність.

Сучасна регіоналізація світової економіки і світогосподарських зв'язків на фоні загальної глобалізації мають істотний вплив на структуру міжнародної торгівлі, її географію, динаміку і тенденції. Під впливом науково-технічного прогресу відбувається «злам» і витіснення старих принципів міжнародної торгівлі і поява нових. Прикладом цього може служити відхід в системі світогосподарських зв'язків «на останній план» принципу «економіки масштабу» (economy of scale) і його заміна принципом «економіки різноманіття» (economy of scope). Змінюється її географія – експортери перетворюються на імпортерів, і навпаки. З'являються нові способи організації та здійснення торговельних операцій, удосконалюються міжнародні нормативно-правові основи їх ведення.

Як категорія міжнародна торгівля являє собою сукупність міжнародних товарно-грошових відносин, що відтворюють обмін продуктами праці між продавцями та покупцями різних країн. Її реальний зміст розкривається через поняття «зовнішня торгівля».

Зовнішня торгівля – це частина сфери обміну, яка пов'язана з переходом продуктами праці національних кордонів і в якій беруть участь

резиденти різних країн. Сукупність зовнішньої торгівлі всіх країн світу позначає поняття «міжнародна торгівля» [26].

На частку торгівлі припадає приблизно 80% всього обсягу міжнародних економічних відносин. Протягом останніх п'ятдесяти років обсяги світової торгівлі швидко зростали і їх середньорічні темпи росту в 1,5 рази перевищували темпи росту світового обсягу виробництва. В результаті, з одного боку, зовнішня торгівля стала потужним фактором економічного росту, а з іншого боку, значно зросла і залежність країн від міжнародного товарообміну.

Таким чином, міжнародна торгівля – поняття, яке має два рівні визначення:

- 1) абстрактний (рівень категорії) – сукупність відносин;
- 2) конкретний – сукупність товарообмінних операцій країн світу.

Виділяють також два підходи до визначення сутності міжнародної торгівлі:

1) операційний підхід, згідно з яким міжнародна торгівля – це процес безпосереднього обміну товарами та послугами між господарюючими суб'єктами різних держав, державами та міжнародними організаціями. Тобто йдеться про рух товарів, інструменти та механізми розширення товарообігу, вдосконалення структури експорту та прогнозування та оцінку світових товарних ринків, планування можливостей експорту та потреб імпорту, організацію контрактної роботи, контроль за поставками та відвантаженням, здійснення валютно-фінансових операцій тощо. При цьому предметом міжнародної торгівлі як сфери знань є організація виконання експортно-імпоротної операції, а об'єктом, відповідно, будь-яка операція з експорту чи імпорту [48].

2) державно-політичний підхід, згідно з яким міжнародну торгівлю можна розглядати як особливий тип суспільних відносин, які виникають у світовій системі господарства в процесі і з приводу обміну товарами та послугами між державами, що мають власні зовнішні і зовнішньоторговельні

політики. Такі відносини регулюються спеціальними міжнародними регламентами: договорами, угодами, актами та іншими нормами міжнародного права. Проте, оскільки суспільні відносини не можуть не залежати від зовнішньої і внутрішньої політики країн, то відносини обміну на світовому ринку значною мірою регулюються й актами та діями політичного характеру.

Міжнародна торгівля є засобом, за допомогою якого країни, розвиваючи спеціалізацію, можуть підвищувати продуктивність наявних ресурсів і таким чином збільшувати обсяг вироблених товарів і послуг та підвищувати рівень добробуту. При цьому важливим поняттям є вииграш від торгівлі або економічний ефект (виробничий та споживчий), який отримує кожна країна, що бере участь у зовнішньоторговельних відносинах, за умови своєї спеціалізації на торгівлі тим товаром, у виробництві якого має порівняльні переваги [46]. Тобто, зовнішня торгівля доцільна тоді, коли вона приносить який-небудь вииграш. Він може бути отриманий на рівні країни, споживачів, міжнародної фірми, вітчизняної імпортоконкуруючої фірми.

Для сучасної міжнародної торгівлі характерна різноманітність її видів. На рис. 1.1 відображено загальну характеристику за 3 ознаками. Розглянемо більш детально кожную ознаку. За специфікою об'єкту ми виділяємо:

1) Торгівля товарами: сировинними; паливними; продовольчими; напівфабрикатами; готовими виробами: а) виробничого призначення; б) невиробничого призначення.

2) Торгівля послугами: виробничими; транспортними; експедиторськими; консультаційними; консигнаційними; посередницькими; туристичними; маркетинговими; обліковими; орендними; ліцензійними; іншими послугами.

За специфікою взаємодії суб'єктів виділяємо:

1) Традиційна (проста) торгівля – експортні та імпорتنі операції товарів і послуг, які не зумовлені коопераційними зв'язками та зобов'язаннями щодо збалансованого обміну товарів.

2) Торгівля кооперованою та спеціалізованою продукцією, яка здійснюється на основі довготермінових угод.

3) Зустрічна (компенсаційна) торгівля – торгівля, що ґрунтується на зустрічних зобов'язаннях експортерів по закупівлі у імпортерів частини чи повністю експортованих товарів.

За специфікою регулювання виділяємо:

1) Звичайна торгівля і відповідний торговельний режим виникають в умовах відсутності торговельних, торговельно-економічних угод і домовленостей між країнами. Крім підвищеної ставки митного оподаткування, у торговельних відносинах за умовами звичайної торгівлі застосовуються і жорсткіші інструменти регулювання товарних потоків — кількісні обмеження, адміністративні формальності, звичайна (непільгова) система оподаткування імпортних товарів тощо.

2) Торгівля за режимом найбільшого сприяння передбачає, що держави, які домовляються, на взаємній основі надають одна одній привілеї та пільги щодо ставок мита і митних зборів, а також інших правил і механізмів здійснення зовнішньоторговельних операцій. Режим найбільшого сприяння є одним з головних принципів діяльності країн, що приєдналися до ГАТТ-СОТ.

3) Дискримінаційна торгівля виникає у результаті застосування в торговельно-економічних відносинах жорстких обмежувальних заходів (ембарго, торговельний бойкот, торговельна блокада) або інших інструментів, що дискримінують права торговельного партнера;

4) Преференційна торгівля передбачає надання однією державою іншій на взаємній основі або в односторонньому порядку пільг у торговельному режимі. Особливу групу утворюють преференції, які застосовуються стосовно країн, що розвиваються.

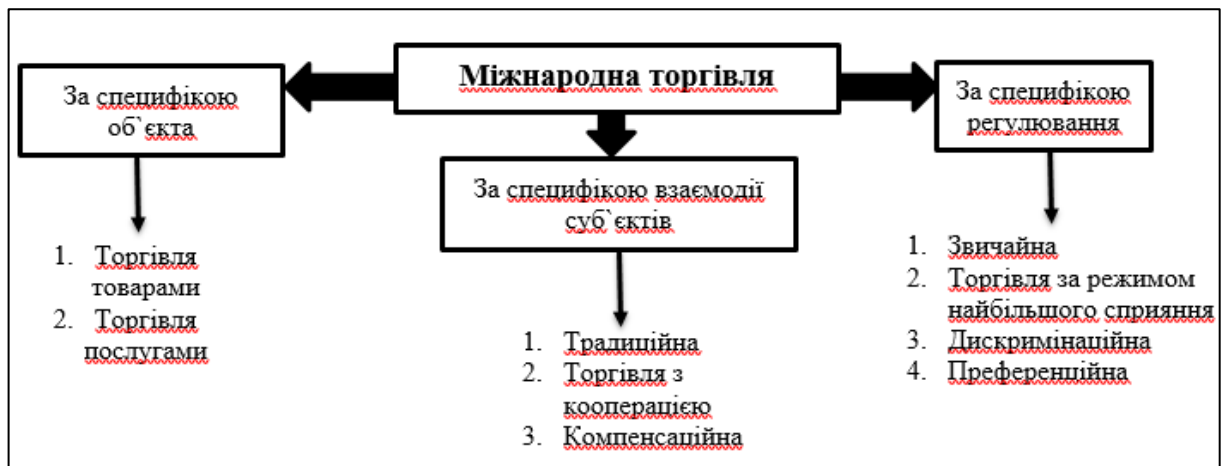

Рис. 1.1. Класифікація міжнародної торгівлі

Стан міжнародної торгівлі характеризує її структура. Визначають географічну і товарну структуру міжнародної торгівлі.

Географічна структура міжнародної торгівлі – це розподіл торговельних потоків між окремими країнами та їх групами, створеними за територіальною або організаційною ознакою, що сформувалась під впливом поглибленого МПП і розвитку науково-технічної революції.

Територіальна географічна структура узагальнює дані про масштаби міжнародної торгівлі країн, що належать до однієї частини світу або до укрупненої групи країн (розвинуті країни, країни, що розвиваються, країни з перехідною економікою). Організаційна географічна структура узагальнює дані про міжнародну торгівлю або між країнами, що належать до інтернаціональних торговельно-політичних об'єднань, або торгівлю між країнами, що виділені у певну групу за вибраним критерієм (країни-експортери нафти, країни – цілковиті боржники тощо).

Перше місце за обсягом торгівлі на світовому ринку посідає Західна Європа – понад 2/5. Друге місце належить азіатському регіону. Азіатські НІК – Південна Корея, Тайвань, Сінгапур, а також Китай, Малайзія, Індонезія – входять до однієї групи 30-ти країн – лідерів світової торгівлі. Третє місце за обсягом зовнішньоторговельних операцій припадає на північноамериканський регіон (США і Канада) [27].

Товарна структура зовнішньої торгівлі формується під впливом конкурентних переваг, які має національне господарство країни. Конкурентні переваги існують тоді, коли у країні ціни на товари, якими вона торгує на міжнародних ринках, нижчі від світових, тобто якщо диференціація внутрішніх і світових цін є на користь перших [35]. В основі диференціації – різні витрати виробництва. Вони можуть бути зумовлені:

1) природними конкурентними перевагами (кліматичні умови, родючість ґрунтів, наявність природних ресурсів тощо), що, так би мовити, дані ззовні;

2) набутими конкурентними перевагами (науково-технічний та економічний потенціал країни, виробничий апарат, масштаби й серійність виробництва, виробнича та соціальна інфраструктури, масштаби науково-дослідних робі), що відображають рівень економічного та науково-технічного розвитку країни і визначають конкурентні переваги, що були надбані в процесі розвитку національного господарства.

У товарній структурі світової торгівлі переважає торгівля товарами. На початок ХХІ ст. на неї припадало 80% світового експорту. Оскільки найбільшими торговцями на світовому ринку є промислово розвинуті та нові індустріальні країни, структура міжнародної торгівлі товарами має всі ознаки їх поведінки як продавців. Тому в ній найбільшу питому вагу має торгівля продукцією обробної промисловості – понад 70%. На інші товарні групи припадає незначна частка: продукція сільськогосподарського виробництва – 11%, енергоносії – 9%, метали та мінерали – 2 %. У структурі послуг найбільші частки мають подорожі (32-33%) і транспорт (24-28%).

Місце міжнародної торгівлі в системі міжнародних економічних відносин визначається тим, що, по-перше, з її допомогою реалізуються результати всіх форм світогосподарських зв'язків – вивозу капіталу, виробничої кооперації, науково-технічного співробітництва. По-друге, розвиток міжнародної торгівлі товарами визначає динаміку міжнародного обміну послугами. По-третє, зростання і поглиблення міжрегіональних і

міждержавних взаємозв'язків виступає найважливішою передумовою міжнародної економічної інтеграції. По-четверте, міжнародна торгівля сприяє подальшому поглибленню міжнародного розподілу праці й інтернаціоналізації господарського життя.

1.2. Розвиток теорій міжнародної торгівлі в умовах еволюції моделей суспільно-економічних формацій

Розвиток класичних теорій міжнародної торгівлі значною мірою пов'язаний із типом економічного розвитку, який домінував на той час в світовій економіці.

Наприклад, проф. Задоя А.А. визначає наступні етапи розвитку світової економіки: етап міжнародної торгівлі (кінець XV – перша половина XIX ст.), міжнародних інвестицій (друга половина XIX – перша половина XX ст.), міжнародної інтеграції (50-ті – 80-ті роки XX ст.) і глобалізації (с кінця 80-х років XX ст.) [10, с. 176].

Така періодизація передбачає послідовне виділення етапів в залежності від домінування форми міжнародних економічних відносин. По іншому бачить періодизацію розвитку міжнародної торгівлі Такаші Н., Рівера-Батіз О. За їх думкою, комерційна ера починається з 1500 і триває до 1850 р., ера експансії (1850 – 1914 рр.), ера концесій (1914 – 1945 рр.), ера національних держав (1945 – 1970 рр.), ера глобалізації (з 1970 р. по теперішній час) [4, с. 163-164].

Ці періодизації не означають, що з другої половини XIX ст. міжнародна торгівля втратила своє значення, навпаки вона почала розвиватися на основі нових домінуючих факторів. На нашу думку періодизація розвитку міжнародної торгівлі пов'язана з формаціями суспільно-економічних відносин.

Першою з них є аграрне суспільство. Аграрне товариство (аграрна економіка) – етап суспільно-економічного розвитку, при якому найбільший

внесок у вартість матеріальних благ вносить вартість ресурсів, що виробляються в сільському господарстві. Формується в результаті неолітичної революції. На відміну від доаграрного суспільства люди в аграрних суспільствах мають штучними засобами збільшення виходу корисної біомаси з займаної ними території, тому щільність населення в таких суспільствах багаторазово збільшується, що тягне за собою ускладнення їх соціально-політичної організації.

Основні характеристики аграрного суспільства:

- відносно слабка соціальна диференціація (вона, тим не менш, досить висока в порівнянні з більшістю мисливсько-збиральної товариств);
- переважання сільського населення; основний тип виробництва – сільське господарство;
- деякий розвиток видобувних галузей;
- незначний розвиток промислових галузей.

В цих умовах виникають перші теорії міжнародної торгівлі.

Наступним етапом в розвитку теорій міжнародної торгівлі є перехід людства до індустріального типу суспільства. Індустріальне суспільство – тип суспільства, яке досягло такого рівня суспільно-економічного розвитку, при якому найбільший внесок у вартість матеріальних благ вносить видобуток і переробка природних ресурсів, а також промисловість.

Індустріальне суспільство – це суспільство, засноване на промисловості з гнучкими динамічними структурами, для якого характерні: поділ праці, широкий розвиток засобів масової комунікації та високий рівень урбанізації. Індустріальне суспільство виникає в результаті промислової революції. Відбувається перерозподіл робочої сили: зайнятість населення у сфері сільського господарства падає з 70-80% до 10-15%, зростає частка зайнятості населення в промисловості до 80-85%, так само відбувається приріст міського населення [12]. Домінуючим фактором виробництва стає підприємницька діяльність.

Для індустріального суспільства характерні:

- різке зростання промислового та сільськогосподарського виробництва, неймовірний в попередні епохи;
- бурхливий розвиток науки і техніки, засобів комунікації, винахід газет, радіо і телебачення;
- різке розширення можливостей пропаганди;
- різке зростання населення, збільшення тривалості його життя;
- значне підвищення рівня життя в порівнянні з попередніми епохами;
- різке підвищення мобільності населення;
- складне поділ праці не тільки в рамках окремих країн, але і в міжнародному масштабі;
- централізовану державу;
- згладжування горизонтальної диференціації населення (поділ його на касты, стани, класи) і зростання вертикальної диференціації (розподіл суспільства на нації, «світи», регіони) [34].

Теоріями, що сформувались в період встановлення індустріального типу суспільства є: теорія розміру країни; теорія співвідношення факторів виробництва; теорія порівняльних переваг; парадокс Леонтьєва.

Наступним етапом в розвитку теорій міжнародної торгівлі є перехід до такої суспільно-економічної формації як постіндустріальне суспільство. Постіндустріальне суспільство – це суспільство, в економіці якого в результаті науково-технічної революції і істотного зростання доходів населення пріоритет перейшов від переважного виробництва товарів до виробництва послуг. Виробничим ресурсом стають інформація і знання. Наукові розробки стають головною рушійною силою економіки [51].

Найбільш цінними якостями є рівень освіти, професіоналізм, здатність до навчання і креативність працівника. Постіндустріальними країнами називають, як правило, ті, в яких на сферу послуг припадає значно більше половини ВВП [3]. Під цей критерій потрапляють, зокрема, США, країни Євросоюзу, Австралія, Японія, Канада, Росія. Однак деякі економісти вказують, що частка послуг в Росії завищена [4]. Теоріями, що сформувались

в період встановлення постіндустріального суспільства в деяких регіонах світу є: неомеркантилізм; теорія вирівнювання цін на фактори виробництва; теорія подібності країн; теорія конкурентних переваг.

Сьогодні на підвалинах постіндустріального суспільства закладається нова епоха в історії суспільства. Зумовлена стрімким розвитком науки і знань, вона формується у великомасштабну науково-технологічну революцію, характеризується становленням постіндустріальних соціально-економічних систем, глобалізацією економіки й економічної науки світу [5,с.251].

Інформаційне суспільство (англ. Information society) – за концепцією постіндустріального суспільства; нова історична фаза розвитку цивілізації, в якій головними продуктами виробництва є інформація і знання. Рисами, що відрізняють інформаційне суспільство, є:

- збільшення ролі інформації і знань в житті суспільства;
- збільшення долі інформаційних комунікацій, продуктів та послуг у валовому внутрішньому продукті;
- створення глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів і задовільнення їхніх потреб щодо інформаційних продуктів і послуг.

Щабель в розвитку сучасної цивілізації, що характеризується збільшенням ролі інформації і знань в житті суспільства, зростанням долі інфокомунікацій, інформаційних продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті (ВВП), створенням глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів і задовільнення їхніх соціальних і особистісних потреб в інформаційних продуктах і послугах. Інформаційне суспільство настає внаслідок інформаційно-комп'ютерної революції й базується на інформаційній технології, «інтелектуальних» комп'ютерах, автоматизації та роботизації всіх сфер і галузей економіки та управління,

єдиній найновішій інтегрованій системі зв'язку. Це забезпечує кожній особі (закріплюється законодавчими актами) будь-яку інформацію і знання та зумовлює радикальні зміни в усій системі суспільних відносин (політичних, правових, духовних та інше). Завдяки цьому забезпечується найбільший прогрес і свобода людини, можливість її реалізації [6].

1.3. Сучасні тенденції розвитку міжнародних торговельних відносин

На сучасному етапі розвитку міжнародної торгівлі необхідно розглядати її в нових умовах, умовах глобалізації. У цьому разі міжнародна торгівля виступає як система мікро- й макрорівнів, адже вона включає постачальників, споживачів, уряд країн та міжнародні організації [4].

Суттєвими факторами, що впливають на міжнародну торгівлю в умовах глобалізації, є науково-технічна революція (НТР) та науково-технічний прогрес (НТП). Розглянемо тенденції розвитку міжнародної торгівлі під впливом цих факторів.

1) Ідеї, інформація та знання стають предметом купівлі-продажу, набуваючи різних форм у процесі створення, поширення та переміщення. Велика частина вартості сучасного товару залежить від обсягу інновацій, досліджень та сервісного обслуговування. Найбільша вартість інновацій припадає на США. Значна частина вартості сучасних компаній складається не стільки з матеріальних складових частин, скільки з нематеріальних (вартість бренду, витрати на інновації, просування тощо). Інформація має свою вартість для бізнесу, адже вона знижує невизначеність в економічних рішеннях; впливає на поведінку людей, що також має економічні наслідки; іноді інформація сама володіє власною ринковою вартістю [2].

Пояснення першої причини відомо з 1950-х років. Воно було обґрунтовано в математичній теорії прийняття рішень. Саме скороченню

невизначеності ми приділимо основну увагу, адже воно є найбільш актуальним для звичайних умов.

Вартість інформації, що впливає на поведінку людей, просто дорівнює вартості різниці в їх поведінці. Якщо вимір результатів діяльності дає зростання продуктивності праці 20%, то грошовий вираз зростання продуктивності є вартістю вимірювання [24]. Якщо ж вартість інформації є її ринковою вартістю, то перед нами постає проблема ринкового прогнозу, що нічим не відрізняється від оцінювання продажів будь-якого іншого продукту. Однак найчастіше в бізнесі роблять виміри тому, що вони хоча б частково пов'язані з прийняттям рішень [3].

2) Розвиток мережевих технологій привів до появи нового класу валют, а саме Bitcoin та її похідних. Вони мають велику кількість переваг порівняно з більшістю доступних платежів. До них належать такі:

- неможливість стрибку емісії неможлива; держава або центральний банк не зможуть надрукувати додаткову грошову масу, знецінюючи валюту;
- щоб використовувати Bitcoin, не потрібно їх довіряти посереднику, зокрема банку, біржі, афілійованій системі, що володіє системою «електронних грошей» (Webmoney, Yandex гроші, PayPal тощо);
- система працює за технологією «peer-to-peer», тобто працездатність мережі забезпечують усі користувачі мережі одночасно, вони ж є рівними, немає більш «головних», «перших», що автоматично унеможливорює заборону з різних мотивів на переказ грошей; Bitcoin – це розподілена система, тобто, немає ніякого єдиного центру або організатора системи, на якого держава може натиснути силовими методами;
- відносно висока швидкість роботи транзакцій, можливість заплатити комісію та провести платіж швидше або провести безкоштовно, але необхідно чекати кілька днів;
- для створення рахунку не потрібен паспорт і не потрібно нікуди йти;
- рахунок в Bitcoin не можна заблокувати або заарештувати, також не можна відмовити в обслуговуванні окремим особистостям;

– необмежені транзакції, система працює в усьому світі, де є Інтернет, а також ігнорує будь-які кордони та заборони.

3) Сучасний Інтернет змінює відносини між споживачем, виробником і продавцем, виводить їх на більш якісний рівень. Якщо раніше найважливішими критеріями ефективності товару були ціна та якість, то зараз усе більшого значення набуває задоволеність індивідуалізованих потреб, тобто міжнародний товар повинен бути адаптованим, налаштованим, поставленим таким чином, щоби максимально відповідати запитам глобальних споживачів. Також сьогодні суттєво збільшуються вимоги до сервісних послуг. Для компаній сервісні послуги та послуги індивідуалізації стають суттєвим джерелом прибутку.

Наведемо як приклад компанію «Amazon» з її сервісом «Amazon Prime». Він із ціною в \$99 в рік дає змогу зберігати лояльність користувачів, пропонуючи особливі знижки та безкоштовну доставку широкого асортименту товарів за два дні. Користуючись «Prime» протягом безкоштовного пробного місяця й усвідомивши всі переваги сервісу, клієнти досить часто повертаються до нього. Таким чином, «Amazon» здатний створити лояльну клієнтську базу, яка постійно купує практично все, що необхідно, саме на «Amazon» [33]. Крім утримання клієнта, «Prime» дає змогу «Amazon» заробляти. Незважаючи на те, що вона є відкритою компанією, «Amazon» дуже неохоче ділиться інформацією. Ніколи не повідомлялося, скільки було зароблено на «Prime». Підписки на «Prime» не приносять багато прибутку, але гроші робляться на додаткових продажах. Завдяки наявності ефективної системи доставки клієнти охочіше замовлять продукт з «Amazon», ніж поїдуть до інших магазинів.

4) Відбувається висока інтеграція між економіками різних країн. Однак це може привести до розширення наслідків форс-мажорних ситуацій. Як ми вже спостерігали, вплив епідемії вірусу COVID-19, яка розпочалася в Китаї, можна було відчутися практично в будь-якій країні світу. Світова економіка перебувала в нестабільному стані у зв'язку із заходами з боротьби з

пандемією, зокрема обмеженнями виробництва та споживання, вільного пересування світом. Значною мірою постраждав туристичний бізнес, було суттєво зменшено обсяги міжнародних пасажирських перевезень.

Карантинні заходи в умовах пандемії COVID-19 негативно відбилися на налагоджених глобальних ланцюжках поставки, що сприяло глобальній тенденції переходу від вільної зовнішньої торгівлі до політики протекціонізму. Провідні світові компанії замислилися над трансформацією своєї стратегії щодо оптимізації ланцюжка поставок і локалізації виробництва з максимальною доданою вартістю.

В лютому 2022 року світ зіштовхнувся з повномасштабною війною Росії з Україною, що призвело ще до більших змін в ланцюгах поставки, а також до пошуку нових точок збуту та постачальників.

Висновки до розділу 1

В першому розділі ми окреслили теоретичну складову роботи. Було виділено 2 основні підходи: операційний та державно-політичний підходи до визначення міжнародної торгівлі. Згідно з операційним підходом міжнародна торгівля – це процес безпосереднього обміну товарами та послугами між господарюючими суб'єктами різних держав, державами та міжнародними організаціями. Згідно з державно-політичним підходом міжнародну торгівлю можна розглядати як особливий тип суспільних відносин, які виникають у світовій системі господарства в процесі і з приводу обміну товарами та послугами між державами, що мають власні зовнішні і зовнішньоторговельні політики. Також ми виконали класифікацію міжнародної торгівлі за 3 ознаками: за специфікою об'єкту, за специфікою взаємодії суб'єктів, за специфікою регулювання. При розгляді структури міжнародних торговельних відносин, то ми виділили товарну та географічну.

Після того як ми визначили сутність міжнародної торгівлі та її форми, ми розглянули історичний розвиток міжнародної торгівлі в умовах еволюції моделей суспільно-економічних функцій. Було запропоновано декілька

періодизацій, але детально ми зупинилися на наступних етапах: аграрне суспільство, індустріальне суспільство, постіндустріальне суспільство та інформаційне суспільство.

Після теоретичної та історичної складової першого розділу ми перейшли до сучасних тенденцій, які склалися в міжнародній торгівлі. Було визначено 4 ключові тенденції:

1. Ідеї, інформація та знання – предмет купівлі-продажу.
2. Розвиток мережевих технологій привів до появи нового класу валют (Bitcoin та похідні).
3. Інтернет виводить відносини між споживачем, виробником і продавцем на новий рівень.
4. Висока інтеграція між економіками різних країн.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

2.1. Система показників розвитку міжнародної торгівлі

Міжнародні торговельні відносини будуть вигідні усім учасникам торгівлі за умови раціональної структури експорту та імпорту, розробки та реалізації ефективної зовнішньоторговельної політики. Міжнародна торгівля характеризується системою показників, серед яких основні: її обсяг, динаміка експорту й імпорту, товарна й географічна структура.

Основні показники обсягів МТ:

1) експорт (Е) – це продаж з вивозом за кордон товарів і послуг. До експорту відносять:

- товари, вироблені, вирощені чи добуті в країні;
- товари, раніше ввезені з-за кордону, що були перероблені, а також товари, переробка яких здійснювалась під митним контролем.

Реекспорт – продаж та вивіз з країни раніше ввезених на її територію товарів, що не піддавались обробці.

2) імпорт (І) – ввезення в країну товарів та послуг.

До імпорту відносять:

- товари іноземного походження із країни-виробника або країни-посередника;
- товари для подальшої переробки під митним контролем.

Реімпорт – ввезення раніше вивезених за кордон товарів, які не піддавались обробці, тобто це експортні операції, що не відбулись. Сюди відносять повернення покупцем бракованого товару, повернення товару, що не був проданий через аукціон, повернення товару, не реалізованого через консигнаційні склади. Основною ознакою реімпортних операцій є перетинання вітчизняними товарами митниці двічі: при ввезенні і вивезенні.

Товари, що повертаються з виставок і ярмарок, до реімпортуємих не відносяться.

Експорт та імпорт розраховуються кожною країною в натуральних і вартісних показниках. Вартісні показники розраховуються у національній валюті і переводяться в долари США для міжнародного порівняння. Оскільки основна частка товарів в міжнародній торгівлі перевозиться морським транспортом, за основу розрахунку цін експорту та імпорту береться транспортування морем.

В результаті відмінності в базі розрахунків сукупна вартість світового експорту статистично буде завжди менше вартості світового імпорту на величину, приблизно рівну сплаті страхової премії на зовнішньоторговий товар, фрахту судна для його перевезення та інших портових зборів.

3) зовнішньоторговельний обіг (ЗТО) – сума вартостей експорту та імпорту країни за певний період часу (формула 2.1):

$$\text{ЗТО} = \text{Е} + \text{І}, \quad (2.1)$$

4) фізичний обсяг торгівлі – оцінка експорту чи імпорту в незмінних цінах одного періоду (як правило, року);

5) генеральна (загальна) торгівля – прийняте в статистиці зовнішньої торгівлі визначення зовнішньоторговельного обігу з включенням транзитних товарів;

6) спеціальна торгівля (СТ) – чистий зовнішньоторговельний обіг, тобто продукція, ввезена в країну чи вивезена з неї (формула 2.2):

$$\text{СТ} = \text{ЗТО} - \text{реекспорт} - \text{реімпорт}, \quad (2.2)$$

Показники структури:

1) товарна структура – це показники розподілу експорту та імпорту за основними товарними позиціями;

2) географічна структура – розподіл товарного потоку за країнами, групами країн та регіонами світу;

3) інституційна торгівля – розподіл торгівлі за суб'єктами і методами товарного обміну;

4) видова структура – розподіл торгівлі за видами товарного обміну.

Показники динаміки:

1) темпів росту:

- темпи росту експорту (формула 2.3):

$$\text{Тр. Е} = \text{Ез.р.} / \text{Еб.р.} \times 100\%, (2.3)$$

де Тр. Е – темпи росту експорту;

Ез.р. – обсяг експорту в звітному році;

Еб.р. – обсяг експорту в базисному році.

- темпи росту імпорту (формула 2.4):

$$\text{Тр. І} = \text{Із.р.} / \text{Іб.р.} \times 100\%, (2.4)$$

де Тр. І – темпи росту імпорту;

Із.р. – обсяг імпорту в звітному році;

Іб.р. – обсяг імпорту в базисному році.

- темпи росту зовнішньоторговельного обігу (формула 2.5):

$$\text{Тр. ЗТО} = \text{ЗТОз.р.} / \text{ЗТОб.р.} \times 100\%, (2.5)$$

де Тр. ЗТО – темпи росту зовнішньоторговельного обігу;

ЗТОз.р. – обсяг зовнішньоторговельного обігу за звітний рік;

ЗТОб.р. – обсяг зовнішньоторговельного обігу за базисний рік.

2) темпів приросту:

- темпи приросту експорту (формула 2.6):

$$\text{Тпр. Е} = \text{Тр. Е з.р.} / \text{Тр. Е б.р.} \times 100\%, (2.6)$$

де Тпр. Е – темпи приросту експорту;

Тр. Е з.р. – темпи росту експорту за звітний рік;

Тр. Е б.р. – темпи росту експорту за базисний рік.

- темпи приросту імпорту (формула 2.7):

$$\text{Тпр. І} = \text{Тр. І з.р.} / \text{Тр. І б.р.} \times 100\%, (2.7)$$

де Тпр. І – темпи приросту імпорту;

Тр. І з.р. – темпи росту імпорту за звітний рік;

Тр. І б.р. – темпи росту імпорту за базисний рік.

- темпи приросту зовнішньоторговельного обігу (формула 2.8):

$$T_{\text{пр.ЗТО}} = T_{\text{р.ЗТО з.р.}} / T_{\text{р.ЗТО б.р.}} \times 100\%, (2.8)$$

де $T_{\text{пр.ЗТО}}$ – темпи приросту зовнішньоторговельного обігу;

$T_{\text{р.ЗТО з.р.}}$ – темпи зовнішньоторговельного обігу за звітний рік;

$T_{\text{р.ЗТО б.р.}}$ – темпи зовнішньоторговельного обігу за базисний рік.

Показники результатів:

1) сальдо торгового балансу – це різниця між вартісним обсягом експорту та імпорту товарів окремої країни;

2) сальдо балансу послуг – це різниця між вартістю послуг, які надає країна, і вартістю послуг, які вона імпортує;

3) сальдо некомерційних операцій – це різниця між прибутками від інвестицій, грошових переказів, внесків, переміщення грошових засобів по спадщині, при вирішенні сімейних проблем. За кожним з цих напрямків руху грошових засобів складається баланс;

4) сальдо балансу поточних операцій – це сума сальдо торгового балансу, балансу послуг, некомерційних операцій;

5) індекс «умови торгівлі» – відношення індексу середніх цін експорту певного товару, країни в цілому, групи країн до індексу середніх цін імпорту за певний період часу.

«Умови торгівлі» відображають співвідношення взаємного попиту і взаємної пропозиції на експорт та імпорт кожної країни. Цей показник є важливим орієнтиром для зовнішньоекономічної політики країни. Для розрахунків «умов торгівлі» певної країни порівнюються індекси її експортних та імпортних цін, що публікуються в зіставленій для всіх формі в щомісячному виданні МВФ «International Financial Statistics».

6) експорт на душу населення (формула 2.9):

$$E_{\text{д.н.}} = E_{\text{з.р.}} / \text{населення}, (2.9)$$

де $E_{\text{д.н.}}$ – обсяг експорту на душу населення в звітному році;

$E_{\text{з.р.}}$ – обсяг експорту в звітному році.

7) імпорт на душу населення (формула 2.10):

$$I_{\text{д.н.}} = I_{\text{з.р.}} / \text{населення}, (2.10)$$

де Ід.н. – обсяг імпорту на душу населення в звітному році;

Із.р. – обсяг імпорту в звітному році.

8) експортна квота (відношення експорту до ВВП)(формула 2.11):

$$\text{Ек.в.} = \text{Ез.р.} / \text{ВВП} \times 100\%, (2.11)$$

де Ек.в. – експортна квота;

Ез.р. – обсяг експорту в звітному році;

ВВП – валовий внутрішній продукт.

9) імпортна квота (формула 2.12):

$$\text{Ік.в.} = \text{Із.р.} / \text{ВВП} \times 100\%, (2.12)$$

де Ік.в. – імпортна квота;

Із.р. – обсяг імпорту в звітному році;

ВВП – валовий внутрішній продукт.

10) квота зовнішньоторговельного обігу (формула 2.13):

$$\text{ЗТОк.в.} = \text{ЗТОз.р.} / \text{ВВП} \times 100\%, (2.13)$$

де ЗТОк.в. – квота зовнішньоторговельного обігу;

ЗТОз.р. – обсяг зовнішньоторговельного обігу в звітному році;

ВВП – валовий внутрішній продукт.

2.2. Оцінка ефективності розвитку міжнародної торгівлі товарами

Обсяг світової торгівлі у 2021 році зріс до рекордно високого рівня – 28,5 трильйонів доларів. За останні 10 років світова торгівля та ВВП зростали в тандемі. Незважаючи на те, що частина такого зростання спричинена глобальним зростанням обсягів виробництва та інвестицій, одним із визначальних факторів такого сильного відскоку став невдалий показник торгівлі у 2015, 2016 та 2020 роках. Ще одним важливим фактором, що сприяв зростанню вартості світової торгівлі – це відновлення цін на товари. Очікується, що ці фактори не сприятимуть подальшому зростанню торгівлі, оскільки навряд чи глобальний обсяг виробництва істотно збільшиться, а ціни на сировину мають тенденцію стабілізуватися або навіть знизяться в

найближчі кілька років. Загалом у 2021 році за товарами зростання склало 27%.

Закономірність зростання світової торгівлі 2021 року не обмежувалась лише основними економіками, але також була схожа для країн, що розвиваються. Так за останнє десятиліття присутність країн, що розвиваються, на міжнародних ринках значно зросла порівняно з розвиненими країнами. Їх частка на експортному ринку зросла в усіх галузях, зокрема в машинобудуванні, неметалічних копалинах та комунікаційному обладнанні.

Загалом зростання постачання відзначалося у всіх глобальних секторах, крім транспортного обладнання, що включає авіапром. Йдеться про -12% річних та -40% від рівня 2019 року.

Експорт продовольства збільшився протягом року на 20%, проти рівня до пандемії – на 31%. Цей приріст значною мірою пояснюється збільшенням цін. Так основні продовольчі товари такі як зерно, олія, м'ясна та молочна продукція, цукор подорожчали у 2020 році в середньому на 28%, згідно з даними ФАО (продовольча та сільськогосподарська організація ООН) [36].

Збільшення цін на ринках призвело до зростання вартості експорту: енергоресурсів на 97% на рік, металів – на 41%, продукції хімпрому – на 35%, продовольства – на 20%.

Значна частина світової торгівлі була об'єднана навколо трьох регіонів: Північної Америки, Європи та Східної Азії. У 2021 році вартість міжнародних торговельних потоків зросла у всіх регіонах. Найбільший приріст обсягу торгівлі у 2021 році був зафіксований в Азії. Торговельні потоки зросли більш за все на Близькому Сході та в Африці.

Поодинокі на Сполучені Штати, Німеччину і Японію припадає близько чверті всієї світової торгівлі, причому ця перевага серйозно заперечується країнами, що розвиваються. Крім того, на країни G7 доводиться половина світової торгівлі, домінування якої триває понад 100 років. Зростаюча частка припадає на країни, що розвиваються Азії, причому на Китай припадає

найзначніше зростання як в абсолютному, так і у відносному вираженні. Ці географічні та економічні зміни також відображаються в трансокеанській торгівлі, в якій транстихоокеанська торгівля зростає швидше, ніж трансатлантична торгівля [15].

Світовий ринок має яскраво виражену регіональну структуру. Промислові товари в основному експортує Північна і Центральна Америка, Європа, Південна, Східна та Південно-Східна Азія. Інші регіони спеціалізуються на експорті сировинних товарів окрім Бразилії, Південної Африки, Нігерії і деяких країн Північної Африки. Основні експортери палива розташовані уздовж північного узбережжя Південної Америки, в Середній і Північній Африці, а також в Західній і Центральній Азії. В Африці на сировинні товари припадає три чверті експорту товарів, в Америці – половина, а в країнах Азії та Океанії, що розвиваються – тільки чверть [1].

Провідне місце серед країн експортерів та імпортерів у світовій торгівлі товарами в 2020 році зайняли Китай, США та Німеччина (табл. 2.1). Перші три країни з рейтингу генерують більше імпорту, ніж наступні 7 разом (5403 млрд дол. США проти 3779 млрд дол. США). До рейтингу десяти найбільш залежних від імпорту країн і десяти найбільш залежних від експорту країн входять майже одні й ті самі 10 країн, відрізняється лише порядок розташування у списку.

Таблиця 2.1

Топ-10 експортерів та імпортерів торгівлі товарами в 2020 році

№	Експортери	Обсяг, млрд. дол. США	Імпортери	Обсяг, млрд. дол. США
1	Китай	2591	США	2408
2	США	1432	Китай	2056
3	Німеччина	1380	Німеччина	1171
4	Нідерланди	674	Великобританія	635
5	Японія	641	Японія	635
6	Гонконг	549	Нідерланди	597
7	Корея	512	Франція	582
8	Італія	496	Гонконг	570
9	Франція	488	Корея	468
10	Бельгія	419	Італія	423

Джерело: побудовано автором на основі [14]

Глобалізація супроводжується зростаючими потоками промислових товарів і збільшенням їх частки в міжнародній торгівлі (рис. 2.1).

За даними рисунку 2.1 найбільшу частку в світовій торгівлі склали такі продукти, як нафта, газ, вугілля, нафтопродукти, хімікати, машини, засоби зв'язку, автомобілі.

Значно меншу частину склала продукція легкої промисловості, включаючи текстиль, одяг, шкіру. Сільськогосподарська продукція, до якої належать продукти харчування, рослинні та тваринні продукти, а також олія та жири, тютюн та напої склала 10 % світової торгівлі [5].

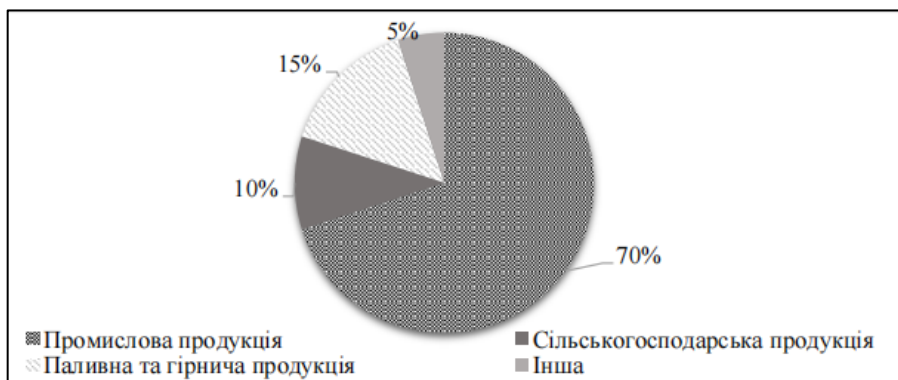

Рисунок 2.1. Експорт товарів за групами товарів, 2020 рік

Джерело: побудовано автором на основі [12]

Якщо розглядати динаміку країн лідерів промислових товарів, то безумовно Китай займає домінуючу позицію. Починаючи з 2004 року спостерігається стрімке нарощування обсягів промислового експорту Китаю. Це пов'язано в деякій мірі з запровадженням загального плану економічного розвитку Китаю з 2001 року, який складався з трьох етапів: «виконання зобов'язань перед СОТ та продовження лібералізації торгівлі» (2001–2005 рр.), «адаптація торговельної політики та трансформація моделі зростання» (2006–2008 рр.), а також «відновлення після глобальної фінансової кризи» (2008–дотепер) [1].

Однак починаючи з 2018 року промисловість Китаю зростає повільними темпами, це пов'язано з торговим конфліктом з США, пандемією COVID-19, а також з проблемами в інвестиційній та споживчій сфері.

Обсяг експорту КНР займає 1-е місце в світі, завдяки йому держава отримує 80% валютних доходів [19]. 20 % валової продукції промисловості і сільського господарства збувається на зовнішньому ринку, номенклатура експортованих товарів налічує 50 тис. найменувань. КНР має торгово-економічні зв'язки з 182 країнами і районами світу, з 80 з них підписані міжурядові торговельні угоди і протоколи. Основними партнерами є Японія, Південна Корея, США, Німеччина та Австралія. Характерною рисою китайської економіки – залежність її від зовнішнього ринку.

США – найбільша економіка, від якої дуже багато залежить в світі і яка знаходиться в серйозній небезпеці з її 30 трильйонним боргом. США посідає друге місце серед країн по величині промислового виробництва [22]. Експорт промислових товарів складається з комерційних літаків, промислових машин, напівпровідників, електричної техніки, телекомунікацій, медичного обладнання.

Промисловість США з 2004 року збільшується, проте у зв'язку з фінансово-економічною кризою (2008–2009 рр.) та змінами у світовій економіці (2015–2016 рр.) відбулось падіння експорту промислових товарів [32]. Серед експорту переважають: споживчі товари і промислові ресурси і матеріали, автомашини і запчастини, їжа і напої, бензин і нафта, срібло і золото. Найбільші партнери це Канада, Мексика, Китай, Японія і Великобританія.

Прагнучі захистити американський ринок президент США Дональд Трамп з 2018 року вів торгівельну війну проти Китаю, використовуючи різноманітні торговельні обмеження у вигляді мита та квот. Звинувачуючи Китай в тому, що він багато років займається промисловим шпигунством і крадіжкою американських передових технологій, а також заповнює дешевими товарами внутрішній ринок США.

На початку торгівельного протистояння уряд США підвищив імпорتنі мита на сонячні панелі та пральні машини до 30 %, далі були також запроваджені мита на алюміній до 10 % та сталь – 25 %.

Запровадивши торговельні обмеження США викликало аналогічну реакцію з боку Китаю, в результаті чого торгівельне протистояння вплинуло на інші країни та регіони, та призвело до часткового гальмування економічного зростання та підвищення цін.

Німеччина, сьогодні є найбільшою економікою Європи і однією з найбільших світу. Вона регулярно посідає третє місце в світі після Китаю і США серед найбільших країн-експортерів. Експортує Німеччина: автомобілі, хімікати, комп'ютери і електроніку, продовольство, текстиль, гуму та пластик. Серед найбільших партнерів є Франція, США, Нідерланди, Великобританія, Бельгія та Швейцарія.

З 2018 року на стан німецького експорту впливає обережність інвесторів у всьому світі, яка є наслідком торговельної війни між США і Китаєм. Провідні експортні ринки Німеччини (США, Китай, Великобританія) зазнали уповільнення. Це пов'язано з торгівельною напругою, яка склалась.

Отже, ці країни надзвичайно залежні одна від одної у взаємному зростанні та процвітанні.

Аналіз динаміки світового імпорту за 2016–2021 роки проведемо на основі розрахунку: базисного та ланцюгового абсолютного приросту, базисного та ланцюгового темпу зростання та темп приросту, одного проценту приросту та середніх показників динаміки. Всі розраховані показники зведемо в табл. 2.2.

За отриманими даними протягом досліджуваного періоду можна зазначити, що:

- абсолютний приріст починаючи з 2016–2018 рр. мав значний ріст показника, у 2019 році ми спостерігаємо зниження показника. У 2020 році бачимо рекордне зниження, проте вже у 2021 році ситуація покращилася;
- темп зростання протягом спадав в 2019-2020 роках, у 2021 році мав найбільше зростання;
- темп приросту демонструє таку ж саму тенденцію, як і інші показники;

– абсолютне значення одного процента приросту протягом 2016–2019 рр. мало тенденцію до збільшення, але з 2020 спостерігаємо невеликий спад.

Узагальненою характеристикою ряду динаміки служить передусім середній рівень ряду. У наведеному прикладі про світовий імпорт товарів середній рівень ряду динаміки становить 18959 млрд дол. США. Крім середнього рівня ряду динаміки, розраховуються й інші середні показники:

– середній абсолютний приріст, який становить 1261,6, тобто світовий імпорт товарів в період 2016–2021 рр. щорічно зростав у середньому на 1261,6 млрд дол. США [38];

– середній темп росту становив 107,43, тобто світовий імпорт товарів в період 2016–2021 рр. щорічно зростав в середньому в 7,43 раз;

– середній темп приросту мав 7,43, тобто світовий імпорт товарів в період 2016–2021 рр. щорічно зростав в середньому в 7,43 раз.

Таблиця 2.2.

Динаміка світового імпорту товарів, млрд дол. США [42]

Роки	Імпорт на світовому ринку (млрд. дол. США)	Абсолютний приріст (млрд. дол. США)		Темпи зростання, %		Темпи приросту, %		Абсолютне значення 1% приросту, млрд. дол. США
		базис	ланцюг	базис	ланцюг	базис	ланцюг	
2016	16210,6							
2017	17996,2	1785,6	1785,6	111,02	111,02	11,02	11,02	162,106
2018	19840,2	3629,6	1844	122,39	110,25	22,39	10,25	179,962
2019	19316,7	3106,1	-523,5	119,16	97,36	19,16	-2,64	198,402
2020	17872,0	1661,4	-1444,7	110,25	92,52	10,25	-7,48	193,167
2021	22518,8	6308,2	4646,8	138,91	126,00	38,91	26,00	178,72

Для порівняння відносної швидкості чи уповільнення динамічних рядів використовується аналітичний показник – коефіцієнт уповільнення (прискорення). Він розраховується як відношення двох сусідніх темпів зростання y_i та y_{i-1} , визначених ланцюговим способом (формула 2.14):

$$K_{упов} = y_i / y_{i-1} \quad (2.14)$$

З метою порівняння періодів розвитку явища коефіцієнт уповільнення розраховується за формулою 2.15:

$$K_{упов} = \sqrt[n]{y_{пункт} / y_{початок}} \quad (2.15)$$

де, n – число рівнів ряду;

yn – рівень ряду кінцевого періоду;

y_0 – рівень ряду базисного періоду [41];

Аналізуючи наскільки уповільнились темпи глобального імпорту товарів порівнюючи періоди 2017–2019 рр. та 2019–2021 рр. то за отриманими підрахунками коефіцієнт уповільнення становив 0,88, тобто в період 2019–2021 рр. темпи глобального імпорту уповільнились на 12% порівняно з 2017–2019 рр.

Аналіз динаміки світового експорту за 2016–2021 роки розраховується аналогічно показникам імпорту товарів (табл. 2.3). Проаналізувавши табл. 2.3, можна сказати, що спостерігається нерівномірний розподіл у зміні обсягів експорту товарів.

Таблиця 2.3.

Динаміка світового експорту товарів, млрд дол. США

Роки	Експорт на світовому ринку (млрд. дол. США)	Абсолютний приріст (млрд. дол. США)		Темпи зростання, %		Темпи приросту, %		Абсолютне значення 1% приросту, млрд. дол. США
		базис	ланцюг	базис	ланцюг	базис	ланцюг	
2016	16039,4							
2017	17742,7	1703,2	1703,2	110,6	110,6	10,6	10,6	160,4
2018	19546,1	3506,7	1803,4	121,9	110,2	21,9	10,2	177,4
2019	19004,6	2965,2	-541,5	118,5	97,2	18,5	-2,8	195,5
2020	17645,2	1605,8	-1359,4	110,0	92,8	10,0	-7,2	190,0
2021	22283,9	6244,5	4638,7	138,9	126,3	38,9	26,3	176,5

За отриманими даними протягом досліджуваного періоду можна зазначити, що:

– абсолютний приріст базисним методом починаючи з 2016–2018 рр. мав значний ріст показника, у 2019 році відбулось зниження показника – 2965,2 млрд дол. США. Та більш значне зниження показника було у 2020 році, проте вже у 2021 році ситуація покращилася (6244,5 млрд дол. США);

– при ланцюговому підрахунку можна спостерігати подібну ситуацію, якщо в 2018 році ми бачимо незначний приріст, то вже в 2019–2020 рр. Видно

негативний результат, але в 2021 році спостерігаємо значне покращення (4638,7 млрд. дол. США);

- темп зростання базисний протягом спадав в 2019-2020 роках, у 2021 році мав найбільше зростання і склав 138,9%;

- темп зростання ланцюговий починаючи з 2017 року відбулося зниження показника, лише в 2021 році показник збільшився і становив 126,3 %, або на 26,3 % більше в порівнянні з 2020 роком;

- абсолютне значення одного процента приросту протягом 2016–2019 рр. мало тенденцію до збільшення, але з 2020 бачимо вже протилежне.

Аналізуючи наскільки уповільнились темпи глобального експорту товарів порівнюючи періоди 2017–2019 рр. та 2019–2021 рр. то за отриманими підрахунками ми бачимо такий же самий коефіцієнт уповільнення, як і в імпорті, тобто в період 2019–2021 рр. темпи глобального експорту уповільнились на 12% порівняно з 2017–2019 рр.

Аналізуючи динаміку зовнішньої торгівлі товарами світу за 2016–2021 рр. (рис.2.2) можна сказати, що починаючи з 2016 року відбулось зростання, але під впливом пандемії COVID-19 у 2019–2020 рр. відбулось падіння показника. Після кризовий період в 2021 році відновилось своє зростання.

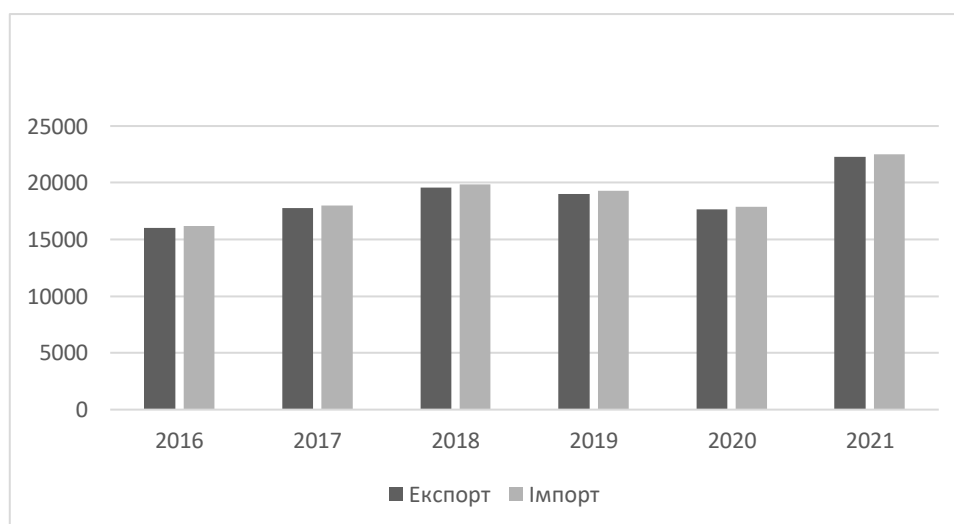

Рис. 2.2. Експорт та імпорт товарів 2016-2021 рр., млрд. дол. США

Сальдо торговельного балансу на цей період має постійно від’ємне значення, що не може свідчити про розвиток торгівлі товарами. Але після

епідемії COVID-19 світ починає відновлюватися та можна було б очікувати поступове покращення ситуації, але світ сколихнула війна Росії з Україною.

2.3. Аналіз розвитку міжнародної торгівлі послугами

Міжнародна торгівля послугами стає важливішою частиною глобальної комерції. Прогрес інформаційних і телекомунікаційних технологій розширив сферу послуг, якими можна торгувати через кордон. Зараз багато країн залучають іноземні інвестиції на конкурентоспроможні ринки ключових інфраструктурних послуг, зокрема енергетика, телекомунікації та транспорт. Все більше людей виїжджають за кордон для споживання туризму, освіти та медичних послуг, а також для надання послуг щодо розробки програмного забезпечення.

Послуги є найзростаючими компонентами світової економіки, а торгівля та прямі іноземні інвестиції (ПІІ) в послуги збільшуються швидше, ніж у товари за останні півтора десятиліття [10].

Міжнародна торгівля послугами має вагоме значення для будь-якої країни світу, а окремі держави отримують левову частку доходів завдяки експорту до інших країн. За результатами аналізу щорічних трейд-репортів Світової організації торгівлі можна виокремити тенденцію постійного збільшення міжнародних торговельних потоків за останнє десятиліття. Лише на період пандемії COVID-19 ми спостерігали спад, але вже в 2021 році торгівля послугами майже повернулась до стану 2019 року, коли збільшилась в порівнянні з 2020 роком на 17%.

Динаміка експортно-імпортних операцій за останні роки має постійну тенденцію до змін (рис. 2.3.).

Ринок послуг стає одним із перспективних секторів світового ринку. У структурі платіжних балансів окремих країн частка сфери послуг становить близько 20 %, а сама вона стає найбільшим реципієнтом міжнародних інвестицій.

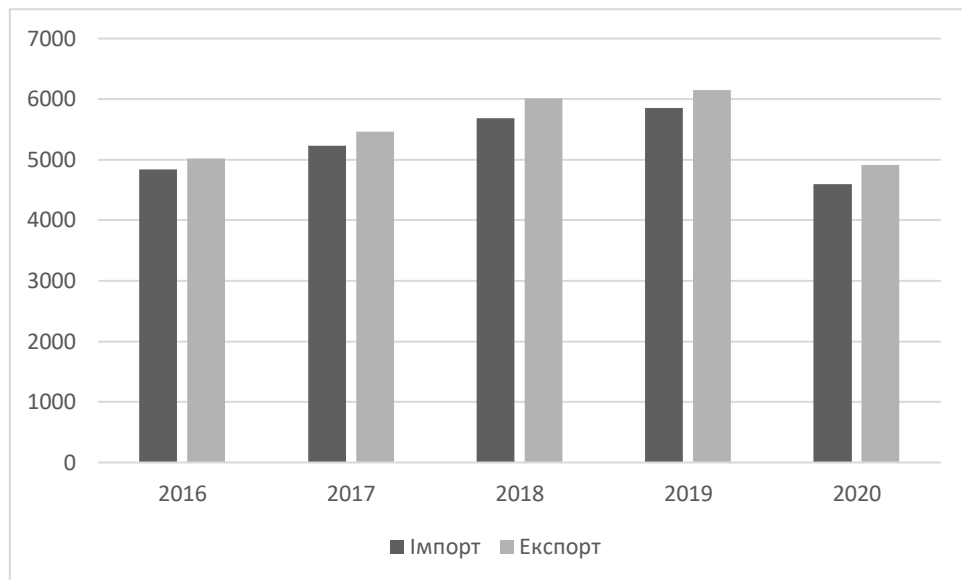

Рис. 2.3. Експорт та імпорт послуг за 2016-2020 роки [11]

Експорт послуг у 2020 р. зменшився на майже 25 % проти 2019 р., коли міжнародна торгівля послугами досягла позначки 4,9 трлн дол. США. Це був рік результатів пандемії COVID-19. До цього можна було спостерігати тенденцію до зростання.

Результати аналізу структури експорту послуг по регіонах світу свідчать, що в 2020 р. лідерські позиції посідають країни Європи. Це відображено в табл. 2.4. Аналогічні тенденції спостерігаються і в імпорті. Лідирує Європа (49,3%), друге місце – Азія (33,1 %), третє – Америка (14,7 %), далі країни Африки (2,9 %).

Таблиця 2.4.

Експорт та імпорт послуг по регіонах станом на 2020 рік

Регіон	Експорт, млрд, дол. США	Імпорт, млрд, дол. США
Світ	4913,8	4596,4
Африка	77,7	134,1
Америка	890,5	678,3
Європа	2541,5	2264,5
Азія	1404,1	1519,5

Функціонування ринку послуг у кожній країні має свої особливості, оскільки її спеціалізація на тих чи інших видах послуг залежить від рівня економічного розвитку та наявних конкурентних переваг. Частки країн за

рівнем розвитку економіки у світовому експорті послуг, з різними типами економік представлено у табл. 2.5.

Таблиця 2.5.

Структура експорту послуг за 2015–2020 рр., %

Тип економіки	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Економіки, що розвиваються	29,46	29	29,07	29,68	29,84	28,2
Розвинені економіки	68,41	68,9	68,74	68,08	67,93	71,8

Експорт послуг здебільшого надходить з економічно розвинених країн. Вони забезпечують понад дві третини послуг, що надаються на міжнародному ринку. В ході дослідження проаналізовано темпи зростання експорту послуг в залежності від рівня розвитку країн (табл. 2.6).

Таблиця 2.6.

Темпи зростання експорту послуг до попереднього року, %

Тип економіки	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Економіки, що розвиваються	5,71	8	-2,51	0,13	8,82	11,39	2,48	-25,8
Розвинені економіки	6,7	7,41	-5,1	2,46	8,3	8,06	1,73	-17,4

Як видно з табл. 2.6., темпи зростання експорту послуг до попереднього року вище по країнах з економікою, що розвиваються. 2017 і 2018 рр., на відміну від попередніх, демонструють найвищі показники.

Основним трендом розвитку світового ринку послуг останнім часом було зростання значення країн, що розвиваються, у виробництві, експорті та імпорті послуг. Протягом останніх двох десятиліть в деяких країнах, що розвиваються, значно збільшилися доходи, отримувані завдяки експорту послуг, кількість працівників у цьому секторі та валютні надходження від експорту послуг. Зростання обсягів торгівлі послугами дає змогу нарощувати виробничий потенціал і розвивати торговельно-транспортну інфраструктуру. Маловитратні та високоякісні послуги дають позитивний ефект для економіки в цілому.

Попри абсолютне збільшення обсягів експорту та імпорту послуг, у 2019 р. на світовому ринку спостерігається спад темпів зростання через ураження певних секторів світовою кризою [23]. На зменшення міжнародної торгівлі послугами також вплинула ескалація зовнішньо-торговельних протистоянь між двома найбільшими економіками світу – США та Китаєм. Вплив торговельної війни на послуги став однією із тем Всесвітнього економічного форуму у 2020 р. Дискусії про торговельну війну між США та Китаєм в основному проводилися відносно товарів. Тарифи застосовуються до товарів, а не до послуг – звідси зосередженість на продуктах.

У дослідженні розглянуто окремі аспекти впливу торговельної війни на сферу надання послуг. На думку експертів, торговельна війна між США та Китаєм точиться не лише навколо питань торгівлі чи зменшення торговельних дисбалансів. Скоріше це один з елементів світового (глобального) перерозподілу сфер впливу між визнаним світовим лідером США і високодинамічним Китаєм, який намагається стати не менш впливовим актором сучасності [18]. І показово, що, хоча простір торговельної війни широкий, проте у дійсності головні суперечності сконцентровані у сфері технологій та інновацій (насамперед, інформаційно-комунікаційних), саме в них ще до недавнього часу домінували США [52].

Тарифи на товари впливають на утримання послуг навколо цих товарів. Наприклад, близько 30 % вартості автомобіля становлять послуги, які входять в нього [47]. Вони включають в себе дослідження, проєктування та інжинірингові послуги, дистрибуцію та логістику, а також маркетингові та збутові послуги.

Уповільнення торгівлі товарами впливає на послуги, які є ключовими для переміщення товарів через кордони. Це морські та автомобільні перевезення, експрес-доставка та інші логістичні оператори з міжнародним акцентом. У 2020 р. загальний обсяг послуг особливо скоротився за туристичними послугами (табл. 2.7.). Якщо розглянути частки експорту послуг по категоріям за останнє десятиліття, то можна спостерігати

укріплення товарних послуг та тенденцію до зменшення транспортних та туристичних послуг.

Таблиця 2.7.

Частка експорту послуг по категоріям, %

Категорія	2005	2010	2018	2019	2020
Товарні послуги	3,4	3,3	3,8	3,8	4,1
Транспортні послуги	22	21,2	17,2	16,9	16,9
Туристичні послуги	26,6	24,7	23,9	23,9	11,2
Інші	48	50,9	55,1	55,4	67,8

Бізнес-обмеження на рівні компаній з міркувань національної безпеки стосується широкого спектра постачальників послуг. Це так званий список юридичних осіб з міністерства торгівлі США щодо послуг. У випадку з Huawei, якщо заборона буде продовжена, такі компанії, як Google і Microsoft, можуть бути змушені припинити надання своїх послуг в якості постачальників Huawei. Американські компанії, що надають фінансові послуги, логістику та інші послуги Huawei, також можуть постраждати.

Подорожі та туризм, а також освітні послуги є прикладами «чистих секторів послуг», порушених торговельною війною, проте не пов'язаних з підвищенням тарифів. За даними Національного бюро подорожей і туризму США, доходи від китайського туризму в США зросли в середньому на 20 % в річному обчисленні протягом десятиліття, тільки щоб скоротитися на 2 % в 2018 році [40]. У 2019 р. Китай офіційно відмовляв своїх громадян від поїздок в США. Такі моменти призвели до руйнівних наслідків так званої торговельної війни для різних галузей сфери послуг. Крім того, торговельна війна, насправді, є технологічно-торговельною, а технологія – це сфера послуг.

Щодо географічної структури ринку послуг, то у 2020 р. найбільшим експортером послуг вважаються Сполучені Штати Америки, за ними йдуть Велика Британія, Німеччина, Китай, Ірландія, які разом охопили 22 % світового ринку послуг (табл. 2.8). Поступово зростають частки країн, що розвиваються. Топ-10 країн-експортерів послуг належать 54,2 % світового експорту послуг.

Збільшення експорту послуг у 2018 р. стало світовою тенденцією. Лише Республіка Корея, Норвегія та деякі країни Африки зафіксували негативні показники. Але найвищі темпи зростання обсягів експорту послуг зазначено в Індії, Ірландії, США; імпорту – в Ірландії, Китаї, США. Але вже в 2020 році відбувся спад всіх попередніх досягнень через пандемію COVID-19. 2021 рік ми спостерігали приріст приблизно на 17 % та прогнозували продовження на 4-5% в 2022 році, то війна Росії з Україною не дає змоги цьому прогнозу відбутися.

Таблиця 2.8

Топ-10 імпортерів та експортерів послуг

№	Експортери	Обсяг, млрд. дол. США	Імпортери	Обсяг, млрд. дол. США
1	США	684	США	436
2	Великобританія	339	Китай	378
3	Німеччина	305	Німеччина	307
4	Китай	278	Ірландія	296
5	Ірландія	262	Франція	232
6	Франція	245	Великобританія	201
7	Індія	203	Японія	183
8	Сингапур	187	Сингапур	172
9	Нідерланди	186	Нідерланди	169
10	Японія	156	Індія	153

Топ-10 країн охоплюють 54,06 % світового обсягу імпорту послуг. У загальному обсязі експорту та імпорту послуг останніми роками спостерігається здебільшого позитивна динаміка за напрямками продажу послуг.

У ході дослідження розглянуто структуру послуг за видами діяльності. Провідні позиції на цьому ринку за період 2014–2020 рр. посідають послуги, пов’язані з подорожами, транспортні та ділові послуги. У зазначений період експорт різних категорій послуг відображає тенденції в різних регіонах світу. Надходження від транспортних послуг у 2014–2020 рр. коливаються в межах 902–1028 млрд дол. США, що становить 6,75 % загальної суми експорту послуг. З них 60,2 % приходить на розвинені країни, 35,3% – на країни, що розвиваються, і 4,4% – на країни з перехідною економікою.

Туристичні послуги протягом зазначених п'яти років займали стабільно близько 24 % загальної суми експорту послуг, в абсолютному значенні отримано в діапазоні 1,2–1,4 трлн дол. США. З них 58 % приходить на розвинені країни, 40 % – на країни, що розвиваються, і 2 % – на країни з перехідною економікою.

Бізнес-послуги за 2015–2020 рр. становить 22,4 %. Частка телекомунікаційних, комп'ютерних та інформаційних послуг збільшилась з 9,5% у 2015 р. до 11,03 % у 2020 р. і досягла 680 млрд дол. США. Динамічність зростання обсягів торгівлі діловими послугами визначено змістом діяльності, важливої для розвитку сучасної економіки. Такі послуги вимагають високої кваліфікації суб'єктів діяльності та формують національну конкурентоспроможність. Бізнес-послуги, що інтенсивно працюють «на знаннях», стають важливим внеском у конкурентоспроможність у всіх галузях промисловості. Нині в секторі послуг шукають способи сегментувати будь-яку ділову функцію, де експертизу послуг можна оцифрувати та торгувати через інтернет.

Інноваційна трансформація бізнес-процесів стимулює створення глобальних інтегрованих фірм. завдяки цьому обсяг послуг з аутсорсингу з 2009 по 2020 рр. значно збільшився, а посередники ділових послуг, що підтримуються інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ), стали однією з найшвидше зростаючих складових світової торгівлі сьогодні.

Рівень економічного розвитку національної економіки та особливості державного регулювання у контексті формування сприятливого підприємницького середовища зумовлюють спеціалізацію країни на тих чи інших видах послуг. У промислово розвинених країнах переважають фінансові, телекомунікаційні, інформаційні та галузі ділових послуг, а для країн, що розвиваються, характерною є спеціалізація на транспортних, туристичних і фінансових послугах.

Наразі необхідно сприяти посиленню регуляторної співпраці щодо послуг, зокрема зосередити увагу міждержавного управління на питаннях

локалізації даних, захисту вихідного коду, вимог шифрування, захисту споживачів і конфіденційності даних [31]. Пріоритетними вважаються вдосконалення цифрової інфраструктури, конкурентоспроможне регулювання телекомунікаційних послуг, зближення міжнародних стандартів та освіти. Для експортерів послуг міжнародний ринок вже не визначається географічно окремими країнами. Точне географічне розташування клієнта, що користується послугами, є менш актуальним, ніж під час торгівлі товарами: наприклад, бізнес-клієнт, що отримує послуги, здійснює власний віртуальний бізнес в іншому місці, разом з тим стає мобільнішим. Отже, регуляторні втручання між юрисдикціями є найбільшими подразниками в торгівлі послугами.

До факторів, що впливають на конкурентоспроможність послуг, належать [50]:

- людський капітал (талант, освіта, навички, ідеї);
- інвестиції в нематеріальні активи (корпоративна інтелектуальна власність, включаючи методи бізнесу) та сприятливе середовище для спільних інновацій;
- розвиток цифрової інфраструктури (доступ до швидкої надійної широкосмислової мобільної мережі);
- ефективне внутрішнє регулювання (низькі витрати на відповідність, що дозволяють гнучко адаптуватися до змін);
- зв'язок із міжнародними ринками (торговельна та інвестиційна реформа, відкритість до транскордонних потоків даних, наявність віз, міжнародні стандарти, взаємне визнання та інші форми співпраці щодо внутрішнього регулювання для безпроблемної транскордонної сумісності);
- свідомий напрям національної політики (статистичне вимірювання, міжвідомча координація, дорожні карти конкурентоспроможності) [6; 2].

Взаємне визнання кваліфікаційних і ліцензійних вимог, доступ до транскордонних потоків даних та безперебійна сумісність між юрисдикціями має зміцнити конкурентоспроможність послуг як для великих, так і для малих постачальників.

Пандемія коронавірусу COVID-19 призвела до зростання рівня невизначеності щодо її впливу на економічний розвиток світу, наслідком чого стали скорочення обсягів світової торгівлі. Економісти Світової організації торгівлі [8] вважають, що спад у світовій торгівлі за підсумками 2020 р. перевищив спад, спричинений глобальною фінансовою кризою 2008–2009 рр. Оперативні показники свідчать про масштабне уповільнення. Торгівля послугами складова світової торгівлі, на яку найбільше вплине коронавірус через встановлення транспортних та туристичних обмежень, закриття багатьох закладів роздрібної торгівлі та готелів. Значна частка торгівлі товарами неможлива без них (наприклад, послуги з транспортування товарів). Однак деякі послуги виграли від кризи, зокрема послуги в сфері інформаційних технологій, попит на які зростав, оскільки компанії намагалися забезпечити технічну можливість своїм співробітникам працювати вдома, водночас збільшився попит на дистанційне спілкування між людьми.

Покращення ситуації в 2021 році свідчить про поступове відновлення, але через війну Росії з Україною темпи зростання будуть мінімальними.

Висновки до розділу 2

Для того, щоб оцінити ефективність розвитку сучасних міжнародних торговельних відносин, ми спочатку визначили систему показників розвитку міжнародної торгівлі. Основними показниками обсягів міжнародної торгівлі є експорт, імпорт, зовнішньоторговельний обіг, фізичний обсяг торгівлі, загальна та спеціальна торгівля. Також визначили основні показники структури, серед яких товарна, географічна, інституційна, видова структури; показники динаміки, серед яких темпів росту, темпів приросту; показники

результатів, серед яких сальдо торгового балансу, балансу послуг, балансу поточних операцій, індекс «умови торгівлі», експорт на душу населення, імпорт на душу населення, експортна квота, імпортна квота, квота зовнішньоторговельного обігу.

Також в цьому розділі дипломної роботи ми оцінили ефективність розвитку міжнародної торгівлі як товарами, так і послугами. Прослідковується певна тенденція міжнародної торгівлі: до 2019 року ми спостерігаємо повільне, але зростання, але вже в 2020 році світова торгівля відчула на собі наслідки пандемії COVID-19 та різкий спад. Відновлення міжнародної торгівлі в 2021 році відбулося на 27% товарами та на 17% послугами. Основними експортерами та імпортерами товарів є Китай, США, Німеччина. Якщо розглядати експортерів та імпортерів послуг, то серед них можна побачити США, Великобританію, Німеччину та Китай.

РОЗДІЛ 3. МІСЦЕ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

3.1. Співпраця України і СОТ

У травні 2008 р. Україна стала повноправним членом Світової організації торгівлі. У рамках СОТ у сучасний період глобалізації світової економіки здійснюється близько 95 % міжнародної торгівлі. Членство в СОТ означає кінець торговельно-економічної відстороненості України від загальносвітових правил ведення бізнесу, визнання та приєднання до світових стандартів якості товарів і послуг, розвиток зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств і компаній, окремих регіонів і країни загалом.

Проблеми, що пов'язують зі вступом України до СОТ, які передусім стосуються загроз для вітчизняного виробника на внутрішньому ринку, насправді є наслідками глобалізації та існують незалежно від членства країни в СОТ. Значне загострення конкуренції через розширення зовнішньоторговельної діяльності є об'єктивним процесом, який стосуються всіх країн-учасниць міжнародної торгівлі. У цих умовах основним завданням держави є створення таких умов для вітчизняних виробників, щоб вони могли ефективно використовувати можливості власного розвитку. При цьому важливо враховувати, що СОТ надає дієві механізми для захисту внутрішнього ринку від недобросовісної торговельної діяльності та неякісної імпоротної продукції. Україна, відповідно до угод СОТ та національного законодавства, може використовувати такі захисні заходи, як квотування, спеціальне мито, антидемпінгові заходи, компенсаційні заходи [21].

Міжнародний досвід свідчить, що країни – члени СОТ отримують значні переваги. Найсуттєвішими перевагами вступу України до СОТ є такі, як збільшення іноземних інвестицій в економіку України [25]. Досвід країн Центральної та Східної Європи свідчить, що після вступу до СОТ обсяги прямих іноземних інвестицій у цих країнах зростають.

Наступною перевагою є зменшення тарифних і нетарифних обмежень доступу українських товарів практично на всі найважливіші товарні ринки розвинутих країн світу й, отже, збільшення валютних надходжень від експорту вітчизняної продукції; одержання українськими товарами режиму найбільшого сприяння, а також національного режиму щодо внутрішнього оподаткування та регулювання в торговельному просторі всіх країн – членів СОТ, тобто одночасне покращання умов торгівлі з багатьма державами світу; можливість захисту інтересів українських виробників згідно з процедурою розгляду торгових спорів СОТ [39].

Вступ України в СОТ також дав змогу розширити можливості й переваги для розвитку бізнесу. Регуляторне середовище, спрощення зовнішньоекономічних торговельних процедур, сертифікації та стандартизації, доступу до іноземних ринків товарів і послуг тощо.

Отримати вітчизняним експортерам передбачуваний та сприятливий недискримінаційний режим на ринках СОТ, можливість урегулювання торговельних проблем і спірних питань у як дво-, так і багатосторонньому форматі.

Політичні, економічні й соціальні наслідки вступу України до СОТ не можна однозначно віднести до позитивних чи негативних. Загалом тут все залежить від самої країни: від її вміння трактувати основні положення та угоди СОТ, виходячи саме з національних інтересів, від спроможності поступатися менш важливими позиціями, відстоюючи принципову мету й завдання [20].

Приєднання до угод СОТ розширило можливості розвитку бізнесу та створило для нього низку переваг. Серед них – поліпшення регуляторного середовища, спрощення зовнішньоекономічних торговельних процедур, доступу до іноземних ринків товарів і послуг, здешевлення імпортованої сировини та проміжної продукції, що використовується для власного виробництва, вирівнювання правил гри для малого й великого бізнесу, спрощення процедур сертифікації та стандартизації, можливість

урегулювання поточних торговельних проблем і спірних питань у як дво-, так і багатосторонньому форматі тощо.

До переваг зовнішньоторговельної політики України можна віднести доступність і використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), що пояснюється, зокрема, високою кількістю власників мобільних та стаціонарних телефонів у розрахунку на 100 громадян; фізичну безпеку.

Зокрема, за рівнем витрат бізнесу на захист від криміналу, жорстокості й тероризму Україна посідає 43 місце у світі [29].

Серед головних досягнень останніх років у СОТ – ратифікація Україною низки нових угод СОТ, передусім Угоди про спрощення процедур торгівлі та приєднання до Угоди про державні закупівлі. Спільно з членами СОТ прийнято важливе рішення з експортної конкуренції, яким передбачено скасування експортних субсидій у сільському господарстві. Це забезпечує експортерам України рівні умови конкуренції з іншими світовими експортерами сільськогосподарської продукції.

Для відображення основних тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі України проаналізуємо її основні показники за період 2018–2021 рр. У табл. 3.1 представлено абсолютні показники експорту, імпорту та зовнішньоторговельного обігу України в динаміці за 2018–2021 рр.

Так, 2019 р. характеризувався позитивною динамікою зовнішньоторговельного обігу, темп приросту якого, порівняно з 2018 р. – 6,06 %, що становить 6 322,22 млн дол. США, за рахунок зростання експорту й імпорту на 5,75 % та 6,35 % відповідно (див. табл. 3.1). Проте, незважаючи на такі позитивні тенденції, негативне сальдо торговельного балансу у 2019 р. становило 10 745,59 млн дол. США.

Підсумки 2019 р. у плані зовнішньої торгівлі глобально мало відрізняються від 2018 р. Україна продовжує продавати сировину та агропродукцію, а завозити нафтопродукти, вироби з полімерів і хімічні добрива й багато готових товарів [17].

Негативний вплив на розвиток зовнішньої торгівлі в Україні мали такі прогалини в діяльності держави, як відсутність чіткої стратегії структурних змін економіки, слабкий механізм фінансової державної підтримки розвитку експорту, низький рівень інвестування в інноваційну модернізацію експортоорієнтованих виробництв, високий рівень витрат, пов'язаних із зовнішнім державним боргом, невигідні умови кредитування експорту, слабкість протидії спекулюванню з відшкодуванням ПДВ та з експортними операціями через офшорні компанії тощо [16].

В 2020 році ми спостерігаємо значний спад під впливом COVID-19. Зовнішньоторговельний оборот знизився на 6,61%, що складає 7327 млн. дол. США, але відновлення було вже в 2021 році на 36,1%.

Таблиця 3.1.

Динаміка обсягових показників розвитку зовнішньої торгівлі України за 2018–2021 рр. [37]

Показники, млн. дол. США	Рік				Відхилення					
	2018	2019	2020	2021	Абсолютне, млн. дол. США			Відносне, %		
					2019	2020	2021,0	2019	2020	2021
Експорт	47334,99	50054,61	49191,7	68081,3	2719,62	-862,91	18889,6	5,75	-1,72	38,4
Імпорт	57187,6	60800,2	54336,13	72810,4	3612,6	-6464,1	18474,3	6,32	-10,6	34
Зовнішньоторговельний оборот	104522,59	110854,81	103527,83	140891,7	6332,22	-7327	37363,9	6,06	-6,61	36,1

На сучасному етапі міжнародного співробітництва все більше уваги приділяється сільському господарству, у тому числі в контексті розв'язання продовольчих, соціальних й екологічних проблем. Працюючи в складі п'яти комітетів та трьох комісій – Продовольчої й сільськогосподарської організації ООН ФАО, – українська сторона безпосередньо залучається до прийняття рішень у цій важливій сфері [30].

1–2 та 4 березня 2021 р. відбулося засідання Генеральної ради СОТ під головуванням новопризначеної генеральної директорки СОТ доктора Нгозі Оконджо-Івеала. Від України участь у заході взяв заступник міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, торговий представник України Тарас Качка.

Він окреслив пріоритети подальшої роботи України в рамках СОТ, наголосив на необхідності комплексного й наскрізного підходу до врегулювання питань багатосторонніх торговельних переговорів, зокрема досягнення суттєвого прогресу щодо доступу до ринку сільськогосподарських товарів. Також заступник міністра окреслив аспекти взаємозв'язку торгівлі та захисту навколишнього середовища, зокрема в контексті реалізації окремих цілей сталого розвитку.

Під час заходу представники Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України разом із представниками інших членів організації обмінялися думками щодо ключових аспектів і напрямів багатосторонніх торговельних переговорів. Серед іншого обговорили скасування (обмеження) субсидій у галузі рибальства, запровадження мораторію на застосування мит до електронних передач даних, а також низку питань стосовно впливу пандемії COVID-19 на торгівлю й економіку, зокрема забезпечення доступу до вакцин [13].

На початку квітня авторитетні економісти Світової організації торгівлі спрогнозували, що у 2020 р. через пандемію COVID-19 торгівля різко знизиться в кожному регіоні світу та в усіх галузях економіки. За оптимістичним сценарієм прогнозували, що обсяги світової торгівлі товарами можуть упасти на 13 % до кінця 2020 р. Якщо ж пандемію не вдасться опанувати, а уряди держав не зможуть обрати оптимальний варіант виходу з кризи вважалося, що зниження може становити 32 % і навіть більше. Фактично ми спостерігали спад в 6,6%.

Розподіл вигод та ризиків від лібералізації торговельних режимів між учасниками агропродовольчого ринку є нерівномірним. Найбільш уразливим учасником, що отримує мінімум вигод і максимум ризиків, є сільськогосподарський виробник. Переваги розподіляться на користь підприємств харчової промисловості, що є лідерами за обсягами іноземних інвестицій і багато з яких перебувають у власності транснаціональних корпорацій. Як засвідчив досвід постсоціалістичних країн-членів СОТ,

найменш конкурентоспроможними на внутрішньому ринку після приєднання до СОТ виявляються виробники молока, яєць, м'яса, овочів та фруктів.

Членство України в СОТ забезпечить такі потенційні вигоди для легкої промисловості, як зменшення тарифних і нетарифних обмежень доступу українських товарів практично на всі найважливіші товарні ринки світу за одночасного збільшення іноземних інвестицій у галузь, що дасть змогу оновити обладнання та технології виробництва товарів легкої промисловості [45].

3.2. Міжнародна торгівля України під час війни з Росією

Світова історія містить багато прикладів впливу воєнних конфліктів на зовнішню торгівлю країн, які беруть у них участь. Вони подібні до воєнного конфлікту в Україні насамперед тим, що територія країни зазнає впливу або через окупацію, або через масовані ракетно-артилерійські обстріли. Водночас є суттєва відмінність – надто потужний військовий потенціал у держави-агресора.

Протягом останніх років воєнні дії також відбувались у багатьох країнах світу, що по-різному впливало на їхню зовнішню торгівлю.

Так, воєнна агресія РФ проти Грузії в 2008 р. суттєво не позначилася на зовнішній торгівлі цієї країни, значною мірою через відносно недовгу тривалість цього вторгнення (менше тижня) [44]. Експорт та імпорт товарів у 2008 р. щодо 2007 р. зросли на 21,5 та 16,1 % відповідно (загальний річний експорт та імпорт; якщо брати операції з РФ, то експорт за рік скоротився на 37,5 %, імпорт – на 26,2 %).

Воєнний конфлікт у Судані призвів до того, що в 2011 р. відбувся поділ цієї країни на дві частини – Судан та Південний Судан. Якщо в 2010 р. товарообіг Судану становив 23,4 млрд дол. США, то в 2011 р. він скоротився на 20,9 % – до 18,5 млрд дол. США [2]. У 2012 р. сукупний товарообіг

Судану та Південного Судану становив 10 млрд дол. США (на 57,1 % менше від показника 2010 р.) [3].

У 2012 р. розпочалася й досі триває громадянська війна у Сирії. Така ситуація суттєво позначилась на зовнішній торгівлі цієї країни. Якщо в 2011 р. експорт товарів із Сирії становив 8,2 млрд дол. США, то в 2012 р. він скоротився на 72,1 % – до 2,3 млрд дол. США [4]. Імпорт товарів з 18,2 млрд дол. США в 2011 р. у 2012 р. скоротився до 8,6 млрд дол. США (на 52,5 %). Отже, за перший рік війни товарообіг Сирії скоротився на 58,6 %. Протягом наступних років зовнішня торгівля Сирії продовжувала скорочуватись, і в 2021 р. експорт її товарів становив 901,9 млн дол. США, а імпорт – 4,8 млрд дол. США.

Ще одним сучасним прикладом негативного впливу воєнних дій на зовнішню торгівлю країни є Лівія. До початку другої громадянської війни у травні 2014 р. Лівія демонструвала доволі суттєві обсяги зовнішньої торгівлі. Так, у 2013 р. її експорт товарів становив 42,8 млрд дол. США, а імпорт – 26 млрд дол. США [5]. Проте вже за підсумками 2014 р. ці показники скоротилися на 51,1 та 29,6 % відповідно. Загалом товарообіг за цей період скоротився на 43 %.

Попри побоювання, що Україна може майже повністю втратити свою присутність на зовнішніх ринках, реальні вартісні обсяги скорочення товарообігу за підсумками першого півріччя 2022 р. становили 21,3 % порівняно з аналогічним періодом 2021 р.. При цьому скорочення експорту було суттєвішим (на 24 %), аніж імпорту (на 18,6 %).

При зменшенні вартісних обсягів товарообігу на 21,3 % їхні фізичні обсяги скоротилися майже на 36 %, що свідчить про зростання світових цін на провідні товари зовнішньої торгівлі України. Так, у першій половині 2021 р. товарообіг становив 61 млрд дол. США, а його фізичні обсяги – 106,4 млн т. За перші шість місяців 2022 р. товарообіг становив 48 млрд дол. США, а його фізичні обсяги – 68,2 млн т.

Проте, починаючи з II кварталу 2022 р., імпорт почав поступово відновлюватись та за підсумками червня наблизився до аналогічного показника 2021 р. (4,7 проти 5,5 млрд дол. США) [49].

Ситуація з експортом – не така оптимістична. Зростання експорту на 36,9 % протягом перших двох місяців 2022 р. не змогло компенсувати його суттєвого скорочення у березні–червні цього року на 48,1 %. Водночас сьогодні спостерігається поступове відновлення експорту, хоча й на значно нижчому рівні порівняно з показником минулого року.

Традиційно під час кризових явищ посилюються позиції експорту продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції. Їх частка в товарній структурі експорту зросла з 36,1 до 44,5 % [28]. А значна потреба України в паливно-енергетичних товарах призвела до того, що їхня частка в товарній структурі імпорту зросла з 16,2 до 25,4 %, майже наздогнавши провідну позицію імпорту України – машини, устаткування й транспорт (27,8 % від загального імпорту України) [43].

Складовою частиною воєнних дій стала географічна обмеженість торгівлі України. Північний напрямок був перекритий Білоруссю, а східний – Росією. Крім того, остання заблокувала всі морські порти України, що позбавило можливість використовувати південний напрямок (через Чорне море) для зовнішньої торгівлі України.

Тому єдиним напрямком зовнішньої торгівлі став західний. У цьому контексті цілком логічним було зростання частки ЄС в географічній структурі зовнішньої торгівлі товарами за підсумками першої половини 2022 р. до 52,2 % (проти 40,8 % – за підсумками аналогічного періоду 2021 р.).

Водночас за аналогічний період частка країн ЄАЕС у географічній структурі зовнішньої торгівлі товарами України скоротилася з 11,7 до 8,3 %. Це не мало суттєвого впливу на функціонування економіки України, що підтвердило відсутність критичної залежності України від торгівлі з ЄАЕС.

Втрата морського сполучення вплинула й на торгівлю з іншими країнами. Товарообіг з ними був на 34,5 % менше ніж у першій половині

2021 р, а їхня частка скоротилася з 47,5 до 39,5 %. Насамперед йдеться про скорочення товарообігу з Китаєм (на 42,6 %), Індією (на 33 %), а також Туреччиною (на 19,1 %). Таке скорочення значною мірою сформувало менші обсяги торгівлі з країнами Азії – на 36,1 %. Також торгівля з країнами Північної і Південної Америки скоротилась на 40 %, а з країнами Африки – на 32,6 %.

Загалом, вищі темпи скорочення експорту товарів, на противагу імпорту, призвели до нарощування негативного сальдо зовнішньої торгівлі більш ніж удвічі (з 1,2 до 2,6 млрд дол. США), хоча за підсумками I кварталу 2022 р. було сформовано позитивне сальдо – 120 млн дол. США.

За оцінкою Світової організації торгівлі, воєнні дії в Україні завдали світовій економіці серйозного удару, тому що призвели до підвищення цін на продовольство та зменшення доступності товарів, які Україна експортує [6]. Так, виробництво напівпровідників значною мірою залежить від неону, який постачає Україна. Проте найбільший вияв глобального ефекту від воєнних дій в Україні спостерігається на ринку зернових. Зменшення постачань зерна та інших продовольчих товарів призвело до підвищення цін на сільськогосподарські товари, що посилило ризики для продовольчої безпеки в бідніших регіонах світу.

Середнє значення індексу світових цін на енергетичні товари за перше півріччя 2022 р. порівняно з аналогічним періодом 2021 р. зросло на 83,1 %, а на неенергетичні товари – на 21,5% [9]. Зростання цін на неенергетичні товари насамперед зумовлювало зростання індексу цін на зернові (на 23,3 %). Значною мірою це зростання було сформоване збільшенням цін на пшеницю. Так, середня ціна пшениці м'яких сортів зросла на 43,6 % (з 274 до 393 дол. США за метричну тонну), а пшениці твердих сортів – на 59 % (з 286 до 455 дол. США за метричну тонну). Значна роль, яку Україна відіграє на світовому ринку соняшникової олії (36,4 % від світового експорту в 2021 р.) та кукурудзи (10,8 %), сприяла зростанню цін на ці товари. Так, середня

світова ціна метричної тонни соняшникової олії зросла на 32,3 %, а кукурудзи – на 21,5 %. Також більше як удвічі зріс індекс цін на добрива.

Висновки до розділу 3

В 2008 році Україна стала членом Світової організації торгівлі. В цьому розділі ми визначили, що члени СОТ отримують низку переваг. Серед них збільшення іноземних інвестицій, зменшення тарифних і нетарифних обмежень доступу українських товарів, одержання українськими товарами режиму найбільшого сприяння, можливість захисту інтересів українських виробників згідно з процедурою розгляду торгових спорів СОТ. Серед головних досягнень останніх років у СОТ – ратифікація Україною низки нових угод СОТ, передусім Угоди про спрощення процедур торгівлі та приєднання до Угоди про державні закупівлі.

Також проаналізували стан міжнародної торгівлі за останні роки: спостерігаємо різкий спад в 2020 році, але швидке відновлення в 2021 році.

В цьому розділі ми також зробили аналіз міжнародної торгівлі України під час війни з Росією. Воєнні дії завдали удару не тільки економіці України, але й світовій – підвищилися ціни на продовольство та зменшення доступності товарів, які Україна експортує. В першому півріччі 2022 року спостерігається великий спад, але вже з другою половиною року починається покращення. Для повернення до стану довоєнного часу потрібно ще багато часу після закінчення бойових дій. Зараз ми можемо спостерігати географічну обмеженість торгівлі України. Єдиним напрямком став західний. Тому частка торгівлі з ЄС значно збільшилася, склавши 52,2%.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження було зроблено наступні висновки:

1. Міжнародна торгівля є засобом, за допомогою якого країни, розвиваючи спеціалізацію, можуть підвищувати продуктивність наявних ресурсів і таким чином збільшувати обсяг вироблених товарів і послуг та підвищувати рівень добробуту, де кінцевий результат – вигаши від торгівлі або економічний ефект.
2. Класифікацію міжнародних торговельних відносин відбувається за 3 основними ознаками: за специфікою об'єкту (торгівля товарами, торгівля послугами), за специфікою взаємодії суб'єктів (традиційна торгівля, торгівля кооперованою та спеціалізованою продукцією, зустрічна (компенсаційна) торгівля), за специфікою регулювання (звичайна торгівля, торгівля за режимом найбільшого сприяння, дискримінаційна торгівля, преференційна торгівля).
3. Періодизація розвитку міжнародної торгівлі пов'язана з формаціями суспільно-економічних відносин та містить наступні етапи: аграрна економіка, індустріальне суспільство, постіндустріальне суспільство, інформаційне суспільство.
4. Існують 4 ключові тенденції, які склалися в сучасній міжнародній торгівлі. Серед них: 1) Ідеї, інформація та знання – предмет купівлі-продажу. 2) Розвиток мережевих технологій привів до появи нового класу валют (Bitcoin та похідні). 3) Інтернет виводить відносини між споживачем, виробником і продавцем на новий рівень. 4) Висока інтеграція між економіками різних країн.
5. Проаналізувавши систему показників міжнародної торгівлі, визначено основні показники обсягів міжнародної торгівлі: експорт, імпорт, зовнішньоторговельний обіг, фізичний обсяг торгівлі, загальна та спеціальна торгівля. Також визначено основні показники структури, серед яких товарна, географічна, інституційна, видова структури; показники динаміки, серед яких темпів росту, темпів приросту;

показники результатів, серед яких сальдо торгового балансу, балансу послуг, балансу поточних операцій, індекс «умови торгівлі», експорт на душу населення, імпорт на душу населення, експортна квота, імпортна квота, квота зовнішньоторговельного обігу.

6. Проаналізувавши статистичні дані показників міжнародної торгівлі товарами та послугами, спостерігається підвищення темпів приросту з 2016 по 2019 рік, а вже в 2020 році різкий спад. Причиною цього стала пандемія COVID-19. Відбулося відновлення торгівлі в 2021 році, але вже в 2022 році ми не зможемо спостерігати такі ж темпи. Серед основних експортерів та імпортерів товарів та послуг – Китай, США, Німеччина. В 2021 році зростання торгівлі товарами підвищилося на 27%, а послугами – 17%. Розвиток міжнародної торгівлі послугами є необхідною умовою розвитку всієї економіки будь-якої країни світу. Як показує практика, вона є однією із найважливіших і найзначніших складових світового господарства. Отже, ринок послуг значною мірою є прискорювачем світового виробництва, науково-технічного прогресу та всієї системи міжнародних економічних відносин. А модель світового господарства, яка формується під впливом сучасних інформаційно-технологічних та глобалізаційних тенденцій, часто називають «економікою послуг».
7. Проаналізувавши Україну в складі СОТ, зроблено висновок, що членство держави в СОТ стало потужним стимулом реформування торговельного режиму, формування прозорості та передбачуваної регуляторної політики, що сприяло розвитку вітчизняного підприємництва, у тому числі через вихід на зовнішні ринки. Удосконалення законодавства України для його уніфікації із законодавством країн-членів СОТ є першою вимогою для встановлення офіційних ділових відносин і виходу України на зовнішні ринки з якісним товаром, а також плавного й культурного з правового погляду розвитку вітчизняного законодавства.

8. Попри побоювання, що Україна може майже повністю втратити свою присутність на зовнішніх ринках, реальні вартісні обсяги скорочення товарообігу за підсумками першого півріччя 2022 р. становили 21,3 % порівняно з аналогічним періодом 2021 р. Вищі темпи скорочення фізичних обсягів торгівлі (на 36 %) свідчать про зростання світових цін на провідні товари зовнішньої торгівлі України. Темпи скорочення експорту товарів (на 24 %) перевищують темпи скорочення їх імпорту (на 18,6 %), наслідком чого стало збільшення негативного показника сальдо більш ніж удвічі (з 1,2 до 2,6 млрд дол. США). Виникли логістичні труднощі з експортуванням українських товарів через блокування вітчизняних морських портів та обмежену пропускну здатність сухопутних шляхів. Одним із наслідків воєнних дій в Україні стало зростання загрози глобальної продовольчої кризи та збільшення світових цін (на 23,3 %) на зернові порівняно з першим півріччям 2021 р. Більше половини (52,2 %) товарообігу України припадає на країни ЄС, що суттєво посилює їх значення для зовнішньої торгівлі України. Частка країн ЄАЕС у географічній структурі зовнішньої торгівлі товарами України скоротилася до 8,3 %, а товарообіг – на 44,2 %. Значною мірою така динаміка зумовлена скороченням товарообігу з Російською Федерацією та Республікою Білорусь (на 48,6 та 40,8 % відповідно). Фактичні дані підтверджують принципово нижчу важливість ринків ЄАЕС для зовнішньої торгівлі України порівняно з європейським ринком. Товарна структура імпорту з країн ЄАЕС свідчить про те, що вони перетворилися переважно на постачальників сировини для економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bin S. China's Trade Development Strategy and Trade Policy Reforms Overview and Prospect. Sheng Bin. Tianjin: The Institute of International Economics, 2015.
2. Drake-Brockman, Jane and Sherry Stephenson, «Implications for 21st-Century Trade and Development of the Emergence of Services Value Chains», International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD), 2012.
3. Global Value Chain Policy Series: Services
URL:<https://www.weforum.org/whitepapers/global-value-chain-policy-series-services-6bc95d6d-88c7-40ba-88b6-0ab0956d8de6>.
4. International Trade in Services 2020 - Annual. URL:
<https://unctad.org/en/Pages/Publications/Statistics-on-Trade-in-Services.aspx>
5. Key Statistics and Trends in International Trade 2018 - The Status of World Trade. URL :
https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditctab2019d2_en.pdf.
6. OECD Services Trade Restrictiveness Index: Policy trends up to 2020.
URL:<https://www.oecd.org/trade/topics/services-trade/documents/oecd-str-policy-trends-up-to-2020.pdf>.
7. Sardak, S., Radziyevska, S., Us, I. (2019). Ukraine's exports as a global challenge for its future. CEUR Workshop Proceedings, vol. 2422, p. 84–99.
8. Trade forecast press conference: Remarks by DG Azevêdo. URL:
https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr855_e.htm.
9. Trade Map.
URL:https://www.trademap.org/tradestat/Country_SelProduct_TS.aspx?nvp m=1||||TOTAL||2|1|1|1|2|1|2|1|1.
10. Trade Policy Review Body: Annual overview of developments in the international trading environment. URL:
https://www.wto.org/english/news_e/news16_e/trdev_09dec16_e.htm.

11. Trade statistics / [Електронний ресурс] / Режим доступу:
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>
12. UNCTAD URL : https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdstat44_en.pdf.
13. Us, I. (2016). Particular aspects of the WTO mechanisms application to protect the national economic interests of Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 2, № 2, p. 163–170.
14. World trade statistics / [Електронний ресурс] / Режим доступу:
<http://www.wto.org>
15. Адамик В. (2017). Лібералізація торгівлі чи протекціонізм: альтернативи для країн з проблемою бідності (Doctoral dissertation, Тернопіль, ТНЕУ).
16. Андрійчук, В. Г. Вплив угоди про асоціацію між Україною та ЄС на митно-тарифне регулювання і зовнішньоторговельний режим сторін. URL: [http://zt.knteu.kiev.ua/files/2014/3\(74\)/uazt_2014_3_3.pdf](http://zt.knteu.kiev.ua/files/2014/3(74)/uazt_2014_3_3.pdf) (дата звернення 14.08.2022).
17. Бабанін О. Деякі проблеми розвитку зовнішньої торгівлі України // *Зовнішня торгівля*. – 2012. – №1. 14.
18. Біла О. Г., Боднарюк І. Л. Торговельна галузь споживчої кооперації в контексті тенденцій розвитку роздрібної торгівлі України / О. Г. Біла, І. Л. Боднарюк // *Українська кооперація*. – №2. – 2011: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrcoop-journal.com.ua/2009-2/content.htm>
19. Благодарний О.І. Контролінг зовнішньої торгівлі в ринкових умовах: Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук. 08.06.11 / Донець. держ. ун-т. – Донецьк, 2011.
20. Бояр, А. С. (2007). Наслідки вступу до СОТ для української економіки: оцінка цінової конкурентоспроможності. Київ, 39 с.
21. Бугрій, М. Г. (2011). Участь України в СОТ: геоекономічний погляд на здобутки та перспективи. *Стратегічні пріоритети*, № 2 (19), с. 91–97.

- 22.Бурменко, Т.Д. Світовий ринок послуг: фактори і особливості розвитку. / Т.Д. Бурменко. // Проблеми світової економіки. - 2013. - №6. - С.15-22.
- 23.Бутко М., Мурашко М. Організаційні заходи розвитку зовнішньої торгівлі // Економіка України, № 7, 2013.
- 24.Варламова М. Л. Основні тенденції діджиталізації у глобальному вимірі / М.Л. Варламова, Ю. О. Дем'янова // Галицький економічний вісник. — Т. : ТНТУ, 2020. — Том 63. — № 2. — С. 251–260 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/32463>
- 25.Генеральна угода з торгівлі послугами [Електроннийресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_017. – Назва з екрану.
- 26.Економічний енциклопедичний словник. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.subject./economic/slovník>
- 27.Іщук Ю. А. Диверсифікація експорту аграрної продукції на глобальному ринку. Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства: IX Міжнародна науково-практична конференція (21 травня 2018 року) / відп. ред. І. В. Злобін, Т. В. Михайліна. Banská Bystrica, 2018. С. 7–9.
- 28.Камінська Т. М. Місце України у міжнародній торгівлі послугами. Економічна теорія та право. 2019. № 1 (36). С. 27–41. DOI:10.31359/2411-5584-2019-36-1-27.
- 29.Клименко, І. В. (2014). Окремі аспекти використання механізмів СОТ для захисту інтересів національних товаровиробників. Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право), Стратегічні пріоритети, № 1, с. 86–93.
- 30.Кобута, І. В., Шевцов, О. Л. (2007). Оцінка впливу вступу України до СОТ на окремі ринки сільськогосподарської продукції. Економіка АПК, № 1, с. 127–135.

31. Конференція ООН по торгівлі і розвитку. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.un.org/ru/ga/unctad/
32. Кульганік О. М. Сучасні процеси міжнародної торгівлі України в умовах глобалізації. Ефективна економіка. 2019. № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2.
33. Лукьяненко Д., Колесов В., Колот А., Столярчук Я. и др. Глобальное экономическое развитие: тенденции, асимметрии, регулирование: [монография] / [Д. Лукьяненко, В. Колесов, А. Колот, Я. Столярчук и др.]; под науч. ред. проф. Д. Лукьяненко, А. Поручника, В. Колесова. – К. : КНЭУ, 2013. – С. 466. 2
34. Ляшко І. І., Єременко О. М. Тенденції розвитку та механізми регулювання міжнародної торгівлі послугами в умовах глобалізації. ДонДУУ. Менеджер. № 4 (73). 2016 р. 47–54.
35. Мащенко С. О., Захарченко Н. В. Міжнародний фінансовий аутсорсинг та світові тенденції його розвитку Економічний простір. 141, 2019. С. 100–112. DOI: 10.30838/P.ES.2224.100119.100.349.
36. Михайліченко Г., Клімова А. Світовий туристичний ринок: трансформації після пандемії. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2020. № 2. 21–37.
37. Офіційний сайт Державної служби статистики України - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
38. Петров О.І. Сучасні тенденції розвитку зовнішньої торгівлі у світі // Економіст. – 2014. – №9.
39. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України N 960-XII (960-12) від 16.04.91 зі змінами від 28.12.2014. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
40. Руденко О.В. Теоретичні аспекти формування глобального ринку послуг / О.В. Руденко // Економіка та підприємництво : зб. наук. праць молодих учених та аспірантів МОН України ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана». – 2011. – Вип. 27. – С. 44–52.

41. Старостіна А., Проценко І. Основні фактори трансформації міжнародної торгівлі послугами в умовах динамізації конкурентного середовища / А.О. Олефір, В.В. Тіпанов. – К.: КНЕУ; Міжнародна економічна політика. – 2008. – № 1–2(8–9). – С. 179–221
42. Статистичні дані про обсяги зовнішньої торгівлі / [Електронний ресурс] - офіційний сайт Eurostats - Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>
43. Сучасні тенденції та чинники розвитку зовнішньої торгівлі України / За ред. д.е.н. професора Київського національного торгово-економічного університету Т.М. Мельника // Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. – 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/>
44. Т. Л. Вишинська, О. В. Генералов, І. М. Севрук., Сучасний стан зовнішньої торгівлі України: Scientific Journal «ScienceRise» — №3/3(8)2016—с.1-5;
45. Ус, І. В. (2011). Торговельна політика країн та її роль в подоланні глобальної продовольчої кризи. Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). Стратегічні пріоритети, № 1, с. 189–192.
46. Філіпенко А. С. Особливості міжнародного регулювання торгівлі послугами. Стратегія розвитку України. 2016. № 1. С. 3–11.
47. Фомін, І. С. (2011). Перспективи реформування зовнішньоторговельної системи України на основі європейських стандартів. URL: [file:///C:/Users/Acer/Downloads/apmv_2011_97\(1\)__36.pdf](file:///C:/Users/Acer/Downloads/apmv_2011_97(1)__36.pdf)
48. Хачатрян В. В. Реалізація підприємницького потенціалу підприємств на зовнішньому ринку за сучасних умов глобалізації та інтеграції. Науковий вісник PUET: Economic Sciences. № 4 (82). 2017. С. 146–151.
49. Царицинський Ю. Товарообіг між Україною та іншими країнами світу // Економіст. – 2012. – №7.

- 50.Чириченко Ю. В. Зовнішня торгівля послугами: глобальна емерджентність. Держава і регіони. Серія: Економіка та підприємництво, 2013 р., № 1 (70). С. 64–69.
- 51.Чуприна О.Б. Історія розвитку інтеграційних процесів в Європі та аналіз їх взаємозв'язку з процесами глобалізації /Зовнішня торгівля: право та економіка. - №1/2007. – с. 41-47.
- 52.Юрчишин В. Торговельні війни сучасності та їх вплив на економічне зростання і розвиток у світі та Україні. Київ: Заповіт, 2019. 188 с.

Відгук керівника випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи
здобувача вищої освіти Державного податкового університету групи МЕМ-20-1
Онищука Бориса Олеговича

на тему: «Оцінка сучасних тенденцій міжнародних торговельних відносин»,
поданої на одержання другого (магістерського) рівня освіти за спеціальністю
292 «Міжнародні економічні відносини»

Розвиток міжнародної торгівлі у світовому господарстві є невід'ємною складовою системи міжнародних економічних відносин. Саме завдяки позитивній динаміці експортно-імпортних операцій у світовому господарстві відбувається зростання світового ВВП, активізуються інвестиційні процеси та перелив капіталів, прискореними темпами розвивається сфера послуг – оптова та роздрібна, транспортно-транзитні перевезення, страхові та рекламні послуги, укладаються фінансово-кредитні та біржові угоди.

Позитивна динаміка міжнародної торгівлі забезпечує збереження наявних та створення нових робочих місць, а отже – гарантує соціально-економічну стабільність на національному, регіональному та глобальному рівнях, що свідчить про стабільний стан світового господарства.

Структура представленої випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи обґрунтована логікою вирішених задач і дає змогу досить повно розкрити характер дослідження. Можна зробити висновок про те, що автором правильно визначено мету, напрямки та методи дослідження. Аналіз основних положень випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи дає підставу для висновку про те, що це є закінчена наукова робота, виконана автором на високому теоретичному і практичному рівнях.

Робота включає вступ, три розділи з підрозділами, висновки, список використаних джерел.

Перший розділ присвячено дослідженню теоретичних засад міжнародних торговельних відносин. У другому розділі проаналізована ефективність розвитку сучасних міжнародних торговельних відносин. У третьому розділі розглянуто місце України в системі міжнародної торгівлі.

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну магістерську роботу

здобувача вищої освіти Державного податкового університету

Онищука Бориса Олеговича

Оцінка сучасних тенденцій міжнародних торговельних відносин

Актуальність теми. Розвиток міжнародної торгівлі у світовому господарстві є невід'ємною складовою системи міжнародних економічних відносин. Саме завдяки позитивній динаміці експортно-імпортних операцій у світовому господарстві відбувається зростання світового ВВП, активізуються інвестиційні процеси та перелив капіталів, прискореними темпами розвивається сфера послуг.

Наукова новизна даної роботи полягає у аналізі розвитку міжнародної торгівлі послугами та товарами, а також у виявленні сучасних тенденцій розвитку міжнародних торговельних відносин. Серед них виділили 4 ключові тенденції, які склалися в сучасній міжнародній торгівлі.: 1) Ідеї, інформація та знання – предмет купівлі-продажу. 2) Розвиток мережевих технологій привів до появи нового класу валют (Bitcoin та похідні). 3) Інтернет виводить відносини між споживачем, виробником і продавцем на новий рівень. 4) Висока інтеграція між економіками різних країн. У роботі обґрунтовано місце України в системі міжнародної торгівлі. Отже, тема магістерської роботи є досить актуальною та значущою.

Якість проведеного аналізу проблеми, та табличного матеріалу. На достатньо високому рівні для такого роду наукових робіт здійснено дослідження даної теми роботи. Для аналізу розвитку міжнародної торгівлі було проведено детальний аналіз на базі даних Державної служби статистики України, СОТ та інші. Текстовий та табличний матеріал містить поглиблену інформацію досліджуваної теми. Були коректно підібрані методи та методики, що відповідають умовам дослідження. Структура роботи повністю відповідає завданню з підготовки магістерського наукового дослідження.

Обґрунтованість пропозицій і висновків та їх практична цінність у роботі підприємства, установи, організації, МФУ України. Цінність наведених у роботі пропозицій полягає у комплексному підході до вибору показників щодо дослідження ефективності розвитку міжнародних торговельних відносин, які забезпечують об'єктивну оцінку стану міжнародної торгівлі та сприяє подальшому поглибленню цих процесів. В свою чергу, це гарантує соціально-економічну стабільність на національному, регіональному та глобальному рівнях, що свідчить про стабільний стан світового господарства.

До недоліків роботи можна віднести не досить детальний розгляд місць інших країн в міжнародних торговельних відносинах. Проте вказаний недолік не впливає на позитивне оцінювання роботи.

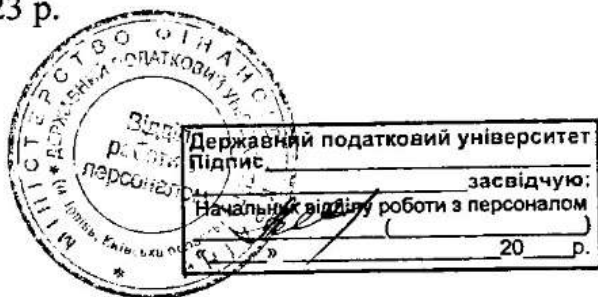
Загальний висновок і оцінка роботи. У роботі було детально розкрито проблематику обраного напрямку, описано наявні проблеми та надано практичні рекомендації щодо їх вирішення. На підставі викладеного матеріалу, магістерська кваліфікаційна робота виконана у відповідності з завданням із дотриманням всіх вимог. Робота заслуговує оцінки «добре», а її автор Онищук Борис Олегович – присвоєння кваліфікації «магістра» з міжнародних економічних відносин.

Рецензент д.е.н., доцент,
завідувач кафедри економіки,
підприємництва та економічної безпеки

(підпис, М.П.)

Л.В. Слюсарева

«10» січня 2023 р.

Навчально-науковий інститут економічної безпеки та митної справи

Кафедра міжнародних економічних відносин

ДОВІДКА
про перевірку курсової/випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи на
академічний плагіат

П. І. Б. автора роботи

Онищук Борис Олегович

Курс/група _____ МЕМЗ-21-1 _____

Тема курсової/випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи

**«ОЦІНКА СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ МІЖНАРОДНИХ
ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН»**

П. І. Б. наукового керівника

Стежко Н.В.

Дата захисту

08. 02. 2023

За результатом перевірки оригінальний текст у роботі становить 75,8 %.
Відсоток схожості (складається з правомірних запозичень (посилання, цитування) і неправомірних запозичень (пояснення щодо відсотку тексту, який не є оригінальним (н/д, стаття або інші роботи автора, які є у базі, але вони не зазначені в літературних джерелах) 24,2 %, цитат 0,06 %.

Провідний
фахівець

Рябенко М.С.